

Spoorbeeld

door Bureau Spoorbouwmeester

Jaarbericht 2021

Een bovengronds bos is zo mooi als dat het ondergrondse weefsel sterk is. Dat ondergrondse weefsel van schimmeldraden, het mycelium, verbindt alle leven en processen. Het zorgt voor uitwisseling en samenwerking. Het verbindt het kleine met het grote. En dat is ook wat onze steden en leefomgeving nodig hebben: verbinding en uitwisseling, met behoud van eigenheid en karakter. Daarin ligt de complexe hedendaagse opgave rond stad en station. De cover van dit jaar verbeeldt daarom die inspiratie: een ontmoeting tussen de stadsplattegrond en het mycelium.

Spoorbeeld

door Bureau Spoorbouwmeester

Jaarbericht 2021

Voorwoord

Eens per jaar geeft Bureau Spoorbouwmeester een overzicht van alle werkzaamheden. Dat doen we niet met een 'saai projectenlijst', maar met een Jaarbericht waarin we volle aandacht geven aan de visies, programma's en projecten die in 2021 op ons pad kwamen. Het leidt ieder jaar tot een divers en vooral ook uniek geheel. Uniek omdat een dergelijk overzicht van nagenoeg alle spoorse (ontwerp)opgaven nergens anders wordt gemaakt. Zo biedt ons Jaarbericht een mooi en breed inzicht in de ruimtelijke ontwikkeling van spoor, station en stationsgebied.

Het overgrote deel van de stationsprojecten en -programma's in dit Jaarbericht illustreren de kenmerkende combinatie van grote dynamiek en lange looptijd. Des te mooier is het wanneer projecten afgerond en (weer) in gebruik genomen kunnen worden. De stations Almere Centrum en Amsterdam Amstel zijn daarvan mooie voorbeelden. Tegelijk houden we focus op actuele thema's zoals duurzaamheid, vergroening en biodiversiteit. Het Landschapsplan voor het Spoor – dat in 2021 gereedkwam en door NS en ProRail als beleid is omarmd – onderstreept die aandacht.

Dit Jaarbericht is het eerste dat verschijnt onder de nieuwe Spoorbouwmeester Marianne Loof, aangetreden in januari 2022. Een goed moment om haar ruimte te geven aan haar visie op de spoorse opgave.

In een interview-essay verkent ze de opgaven en laat ze zien waar ze extra kleur wil geven. Duurzame stads- en stationsontwikkeling staan voorop. Alleen dan halen we de klimaatdoelstellingen. En dat met volle aandacht voor goede, kloppende plannen waarin de juiste keuzes en een echt integrale aanpak leidt tot ruimtelijke kwaliteit. Kwaliteit die overal weer anders kan zijn: verhalend, verleidelijk en bewust van de context. Dat zorgt voor eigenheid, verrassing en leefkwaliteit voor reizigers en bewoners.

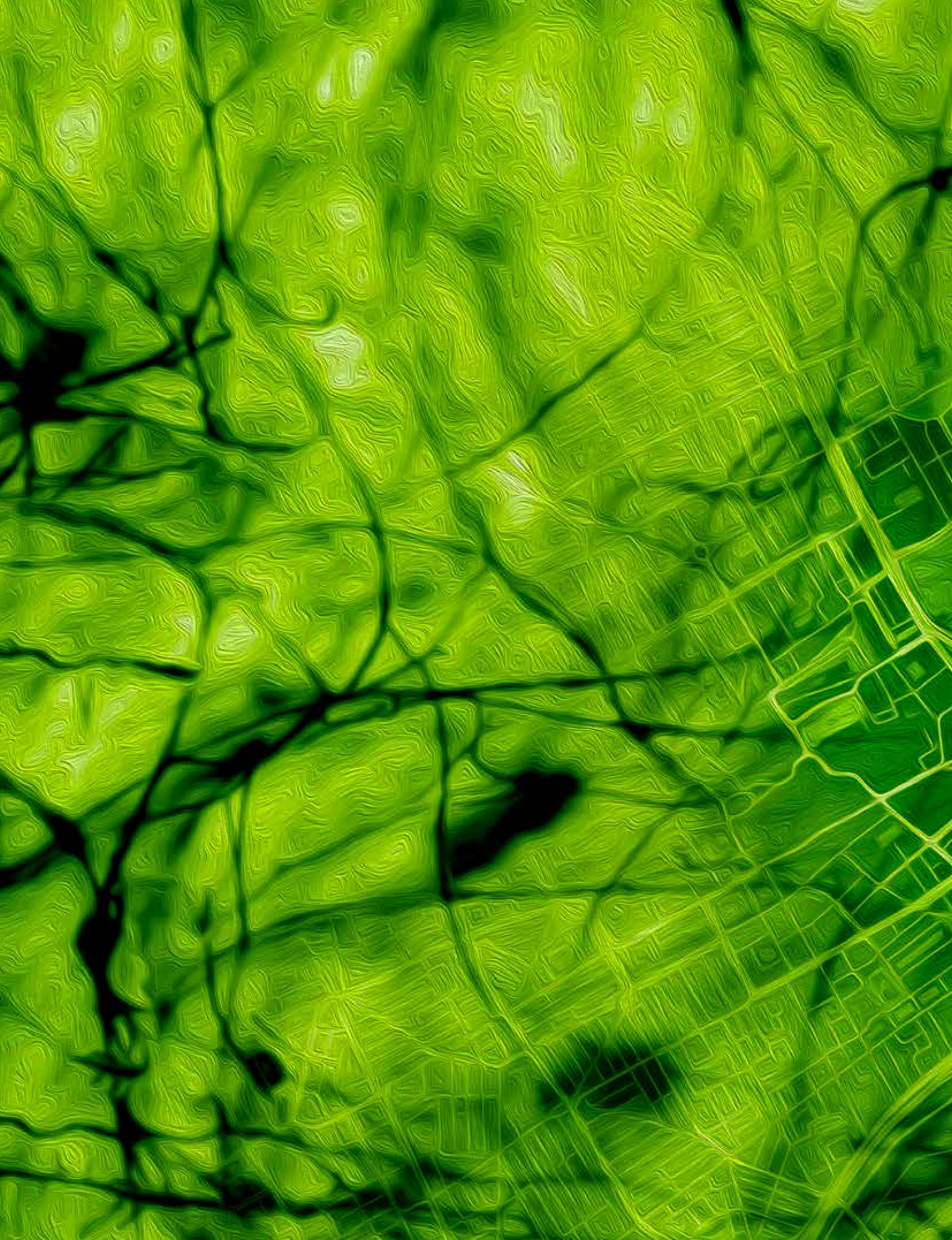
Bureau Spoorbouwmeester

Inhoud

Voorwoord	3
Interview	7
Visies, kaders en ontwerputgangspunten	13
Programma's	19
Projecten	27
Communicatie en inspiratie	45
Colofon	52

“In 2050 zullen we een klimaatbestendig, circulair en CO₂-neutraal land moeten zijn. Dat behoort bij iedere (spoorse) opgave op 1 te staan.”

Stations-ontwikkeling is hogeschoolgebiedsontwikkeling geworden

Sinds januari 2022 is Marianne Loof Spoorbouwmeester. Voor haar is het als stappen op een rijdende trein. En dat is ook goed, voor Bureau Spoorbouwmeester, voor de spoorpartners en voor alle programma's en projecten waaraan gewerkt wordt. Bijdragen aan continuïteit, maar wel met inbreng van een eigen kleur, dat is de insteek. “Ik zie mezelf als een signaal en component in de tijd. Van daaruit wil ik betekenisvol bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van stad en station.”

De relatie tussen stad en station is de laatste jaren veel sterker geworden. De dynamiek is enorm en de verwachting is dat beide alleen maar meer naar elkaar toe zullen groeien. Het station is een voorwaarde voor hedendaagse stedelijke ontwikkeling. Wel ligt er een grote uitdaging, want hoe verknopen we die verstedelijking met duurzame mobiliteit en met al die andere grote opgaven op het vlak van klimaat, woningbouw en energie?

Het is alles bij elkaar ontzettend veel en complex. Weglopen is geen optie. In 2050 zullen we een klimaatbestendig, circulair en CO₂-neutraal land moeten zijn. Dat behoort bij iedere (spoorse) opgave op 1 te staan.

Ik kijk in mijn eerste maanden met bewondering naar de diepgang en breedte van het werk van Bureau Spoorbouwmeester. De volle focus op samenhang en het verknopen van opgaven, programma's en projecten is krachtig en hard nodig. Het is minstens zo goed om te zien dat het ook echt doorwerkt en (h)erkend wordt door ProRail, NS en steeds meer omgevingspartijen. De spoorsector is een enorm impactvolle club. Ze roepen niet, ze doen vooral.

Graag voeg ik hier in mijn periode extra kleur aan toe. Ik voel me verwant met de stedelijke opgave en het samenkomen van die stedelijke dynamiek met het spoor, maar altijd binnen die brede context van 2050. Hoewel het kwartje op veel plekken aan het vallen is, wil ik me sterk maken voor een nóg groter bewustzijn van de klimaaturgentie. Alles moet gericht zijn op een integrale aanpak en het meest optimale resultaat.

“We moeten ervoor waken dat ruimtelijke ordening niet louter denkt in snelheid en aantallen maar ook in kwaliteit en ‘het goede doen op de juiste plek’.”

Natuurlijk weten we best dat al die opgaven met elkaar te maken hebben en elkaar beïnvloeden. Zo kunnen we woningbouw niet los zien van de duurzame mobiliteitsopgave. Dat laatste zou zelfs een voorwaarde moeten zijn voor ieder woningbouwplan. Toch laten we ons nog vaak verleiden om opgaven klein en sectoraal te houden. We kijken op de postzegel en denken veel in technische en kwantitatieve oplossingen. We zullen echt

afscheid moeten nemen van dat sectorale denken. De opgaven van nu schreeuwen om een krachtige ruimtelijke ordening waarin klimaatverandering het leidende thema is.

Wat dat betreft is het een goede ontwikkeling dat de aandacht voor ruimtelijke ordening vanuit de (rijks) overheid weer groeit. Het besef dringt door dat de grote opgaven van onze tijd echt niet zonder kunnen. We zullen effectief en efficiënt de verbouwing van de 'BV Nederland' ter hand moeten nemen. Ondertussen moeten we ervoor waken dat die ruimtelijke ordening niet louter denkt in snelheid en aantallen maar nadrukkelijk ook in kwaliteit en 'het goede doen op de juiste plek'. Het vraagt om ambities, het vasthouden aan die ambities en het maken van heldere keuzes. Dat geldt op veel terreinen, zo ook binnen het spoor.

Het is goed om te zien dat vrijwel iedere gemeente het ontwikkelpotentieel van het stationsgebied herkent. We zien de waarde van goede ov-bereikbaarheid en willen binnenstedelijk ontwikkelen. Niet alleen omdat we onze steden sterker willen maken en onze mobiliteit willen verduurzamen. Nee, we doen het ook

omdat we het open landschap simpelweg voor andere zaken nodig hebben; van waterberging en energieopwekking tot natuur en biodiversiteit. Het station als trekker voor de stad van de 21ste eeuw: daar komen allemaal lonkende perspectieven uit voort. Maar blijft het een verleidingsperspectief of durven we ook echt woningbouwlocaties rond stations te maken waar auto's gewoon niet meer welkom zijn en de parkeernorm nul is? Durven we hier ook echt stedelijke alternatieven te maken voor de 'vrijstaande eengezinswoning'?

"Beschouw stedelijke functies niet als elkaars concurrenten, maar als onderdeel van een samenhangend en niet-competitief systeem."

Wat me opvalt is dat steden bij de ontwikkeling van hun stationslocaties in veel gevallen nog erg met hun eigen winkel bezig zijn en veel minder met hun positie in het netwerk. Dat is jammer, want zo laten we kansen liggen. Juist stations staan voor verbinding. Het zijn knooppunten van mobiliteit

en leefbaarheid. Daar ontlene zij hun betekenis aan. Als we stations en stationslocaties optimaal willen ontwikkelen, zullen we verschillende functies zo veel mogelijk moeten verbinden. Beschouw stedelijke functies niet als elkaars concurrenten, maar als onderdeel van een samenhangend en niet-competitief netwerksysteem. In dat licht put ik ook graag inspiratie uit natuurlijke systemen. De ondergrondse wortelstructuur van bepaalde plantensoorten bijvoorbeeld: het rizoom. Of het netwerk van draden van een schimmel: het mycelium. Ze staan voor samenhang en verbinding.

Ondertussen moeten we ons beseffen dat hetgeen werkt op de ene plek niet als vanzelfsprekend ook elders effectief is. Thema's en opgaven kunnen gelijk zijn, maar *hoe* we ermee omgaan hangt mede af van de context. Zo maak ik me wel wat zorgen dat we op veel plekken vol op verdichting koersen. Daar is op zich niks mis mee, maar de onderlinge weging is wel belangrijk. Op welke plekken lossen we met verdichting echt wat op? Wat is de betekenis binnen het hele netwerk? Wat past waar het beste? Als we op dat soort vlakken gezamenlijk scherpere afwegingen gaan maken, neemt de impact van ons werk toe; daar ben ik van overtuigd. Ook dat vraagt om een sterke ruimtelijke ordening die keuzes maakt. Anders krijgen we een hele rare concurrentiestrijd tussen steden en regio's, waar uiteindelijk niemand beter van wordt.

“Opvallend is hoe ongekend complex veel projecten zijn, zeker waar het gaat om de ontmoeting tussen stad, spoor en station. In sommige gevallen is het echt *next level* Nieuwe Sleutelprojecten.”

Als Bureau Spoorbouwmeester zien we planvorming vaak in een heel vroeg stadium. Wat dat betreft kijken we echt in de kraamkamer. Daar valt al op hoe

ongekend complex veel projecten zijn, zeker waar het gaat om de ontmoeting tussen stad, spoor en station. In sommige gevallen is het echt *next level* Nieuwe Sleutelprojecten. Kijk bijvoorbeeld naar een plan als Eindhoven XL. Hoe goed ook, het plan zal de stad wel zeker twintig jaar in een bouwput veranderen. Bij alle projecten van een dergelijke schaal moeten we dus echt heel zeker zijn dat we het goede doen en ook echt wat oplossen. De stad en het netwerk moeten er beter van worden: duurzaam en toekomstbestendig.

De ervaring met deze vormen van complexiteit is nog wel beperkt. Ik verwacht zelfs dat er nog meer thema's bij gaan komen die de opgave alleen maar complexer zullen maken. Het gevaar van die complexiteit is dat we onze doelen – en vooral de samenhang – wat uit het oog verliezen. Een bijkomend gevaar is dat we de broodnodige integraliteit en samenhang opvatten als een stapeling van thema's en ambities. Maar het gaat niet om stapelen. Mengen: daarin zit de kracht. Het liefst wil je een chemische reactie waardoor de ene opgave de andere gaat versterken. Dat beseft en die integrale kijk zit al in de genen van Bureau Spoorbouwmeester. Het Spoorbeeld ademt samenhang en integraliteit. Maar die integrale blik is nog geen gemeengoed. We moeten het uit blijven dragen en zorgen dat iedereen die aan het spoor werkt integraliteit beschouwt als startpunt van het werk.

“Mengen, daarin zit de kracht. En het liefst wil je een chemische reactie waardoor de ene opgave de andere gaat versterken.”

Stationsontwikkeling is de afgelopen jaren in rap tempo hogeschool-gebiedsontwikkeling geworden. In dat licht is de vorig jaar verschenen publicatie Het Nieuwe Stationskwartier een belangrijke stap. Het is een proactieve uitnodiging aan alle stakeholders om samen de potenties van

Beplanting in het reisdomein

station- en stadsontwikkeling te omarmen. Samengesteld op uitnodiging van, en in samenwerking met NS en ProRail agendeert *Het Nieuwe Stationskwartier* de kansen en de complexiteit die bij integrale gebiedsontwikkeling horen. Hoe krijg je rond het station de gewenste bereikbaarheid en leefbaarheid? Hoe verweven we stedelijke vraagstukken met spoorse opgaven?

Ik merk dat de boodschap van *Het Nieuwe Stationskwartier* al goed is geland. Het zou mooi zijn als het nu ook breed doorwerkt, zeker op die plekken waar gemeenten het ontwikkelpotentieel van hun stationslocaties herkennen. Maar ook voor de spoorsector is en blijft het een inspiratie en een uitdaging. Want hoezeer ProRail en NS al gewend zijn om integraal naar spoorse opgaven te kijken, de thematiek van het nieuwe stationskwartier vraagt om opschaaling en een werkwijze waarmee we met vele (externe) stakeholders slagvaardig en proactief kunnen opereren.

Onze betrokkenheid bij talloze plannen en projecten maakt dat we binnen ons bureau overzicht hebben. We zien de verschillen maar ook de overeenkomsten. Natuurlijk zijn er veel stations die qua opgave wel wat van elkaar hebben. En natuurlijk kunnen we over en weer volop van elkaar leren. Ondertussen moeten we ervoor waken dat de antwoorden niet generiek worden. Zo zie ik zeker in de verstedelijking steeds meer plannen die erg op elkaar lijken. De lokale identiteit is beperkt. Ik vraag me af of dat de oplossing is. De uitdaging zou toch veel meer moeten zijn hoe we de (generieke) kwaliteit van het openbaar vervoer verbinden met specifieke kwaliteit van de plek? Dat maakt hele netwerk alleen maar sterker, robuuster en interessanter. Je wilt herkenning hebben: eigenheid. Niet alleen voor reizigers maar zeker ook voor de bewoners. Hier ligt nadrukkelijk ook een opgave voor het ontwerp. Hoe verbind je al die deels ook generieke opgaven met de context?

“In mijn beleving kan ruimtelijke kwaliteit nooit een losstaand doel zijn. Het is het gevolg van de juiste keuzes, en dat gaat over zo veel meer dan esthetiek.”

Een ander punt dat hier haast naadloos op aansluit is het scherper duiden van het begrip ‘ruimtelijke kwaliteit’. Ik voel me op dit vlak erg verwant met de Verklaring van Davos die de nadruk sterk legt op bouwcultuur. In mijn beleving kan ruimtelijke kwaliteit nooit een losstaand doel zijn. Ook hier maak ik graag een verbinding met de natuur. Het helpt om uit te leggen wat ruimtelijke kwaliteit eigenlijk is of zou moeten zijn. Neem een boom, of nog beter een bos. Menigeen geniet van het groen en de variatie, al zien we maar een deel. Ondergronds speelt zich zo veel meer af. Al die wortelstelsels zijn verbonden. Schimmelstructuren zorgen ondergronds dat voedingsstoffen aan de bodem worden afgegeven. Alles werkt en hangt samen in een systeem.

Bij ruimtelijke kwaliteit is het niet anders. Dat gaat niet over mooie steentjes en het vastleggen van welke kleur en vorm een dak heeft. Het is zoveel meer dan esthetiek. Ruimtelijke kwaliteit is het gevolg van de juiste keuzes, van ontwerpkracht in plannen, processen en voortrajecten die voor de gebruiker net zo onzichtbaar zijn als die wortelstelsels en schimmelstructuren: het mycelium. Het gaat over het maken en realiseren van afgewogen plannen. Plannen die kloppen, samenhang hebben, onderdeel zijn van het netwerk en ondertussen beschikken over een sterk bindend narratief dat zorgt voor lokale hechting en eigenheid.

“Dat wat we nu doen op het vak van duurzaamheid is toch nog vooral laaghangend fruit. De tijd is voorbij dat we onze doelstellingen zonder pijn kunnen bereiken.”

Het zou goed zijn wanneer we als spoorsector positie in blijven nemen op het vlak van ruimtelijke kwaliteit. Dat past NS en ProRail, zeker in het licht van de kwaliteit die zij de afgelopen jaren hebben gerealiseerd. Weinig andere semipublieke partijen doen ze dat na. Het zou mooi zijn als we nu de volgende stap gaan zetten, samen met de betrokken omgevingspartijen. Dat geldt zeker ook op het vlak van duurzaamheid. Dat wat we nu doen is toch nog vooral laaghangend fruit. De tijd is voorbij dat we onze doelstellingen zonder pijn kunnen bereiken. Vanuit de maatschappelijke doelstelling past het bij ons om proactiever te worden. Zo zijn ProRail en NS cruciale spelers in het mede oplossen van onze hedendaagse problemen. Duurzame mobiliteit hangt immers direct samen met de klimaatopgave. Toekomstgericht denken. Niet meegaan met het wettelijk minimum maar vooroplopen. Niet bang zijn om doelen te stellen die je in het hart van je kernprocessen kunnen gaan raken.

Duurzaamheid en circulariteit moeten bij alle ontwerp- en bouwopgaven een belangrijke afweging zijn, niet alleen binnen kleine (voorbeeld)projecten, maar juist met het oog op maximale impact. Dat betekent dat we ook architectonisch andere afwegingen moeten maken. Zo lijkt onze liefde voor dubbelgebakken baksteen onuitroeibaar en worden alternatieven vaak vakinhoudelijk afgewezen. Ik vraag me steeds vaker af of we ons die luxe nog kunnen permitteren. CO₂ is de olifant in de kamer, zo niet het opraken van grondstoffen. We zullen zaken los moeten laten. Dat het anders wordt, is zeker. Maar slechter? Dat hebben we zelf in de hand. Als we erin slagen om al die opgaven slim bijeen te brengen; als we inderdaad gaan voor de ‘chemische reactie’ en leren denken vanuit de samenhang van het mycelium zou het er maar zo beter, gezonder, aangenamer, groener en vooral een heel stuk duurzamer van kunnen worden.

Visies, kaders en ontwerp-uitgangspunten

Het Spoorbeeld daagt uit tot een samenhang. Het is bedoeld voor iedereen die aan het spoor werkt. Voor hen is het een inspirerend hulpmiddel. Bureau Spoorbouwmeester werkt continue aan het scherp en actueel houden van het Spoorbeeld. Nieuwe opgaven worden verkend, visies geactualiseerd en kaders en ontwerpuitgangspunten bij de tijd gebracht. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen in 2021.

Landschapsplan voor het Spoor

Met het *Landschapsplan voor het Spoor* geven ProRail, NS en Bureau Spoorbouwmeester richting aan de vergroening van stations, stationsomgevingen en spoorbermen. Inmiddels zijn drie handboeken gereed. Ze werden afgelopen jaar afgerond. Het *Landschapsplan voor het Spoor* benadert de spoorlijn als 'gast' in het landschap. Bij de inrichting van de baan, het station en het stationsgebied spelen de nabije omgeving en het omliggende landschap een belangrijke rol. Inrichtingsprincipes zijn gebaseerd op de karakteristieken van de omgeving. De inrichting van het spoorlandschap verkleurt tijdens de reis, versterkt daarmee de diversiteit aan landschappen die ons land rijk is en vergroot de herkenbaarheid van de plek. Op die plekken waar NS en ProRail het groen in beheer hebben, behoren de handboeken tot het beleid. Daar waar

omgevingspartijen geheel of gedeeltelijk verantwoordelijk zijn voor het groen bij stations of langs het spoor hebben de handboeken een inspirerend karakter. Het is dan een uitnodiging richting gemeenten en terreinbeheerders om ontwerp, inrichting en beheer samen met de spoorpartijen op te pakken.

Handboek Zonnepanelen spoor

De spoorsector levert een belangrijke bijdrage aan duurzame mobiliteit. Maar genoeg is het natuurlijk nooit. Er moet nog veel gebeuren om Nederland (en Europa) te verduurzamen en leefbaar te houden. Door energie op te wekken met zonne-energiesystemen op eigen terrein kan een extra bijdrage geleverd worden. De ruimtelijke impact zal groot zijn. Het *Handboek Zonnepanelen Spoor* biedt handvatten voor het ontwikkelen van locaties waar NS en ProRail eigenaar zijn. Ook dient het als inspiratiebron voor ontwerpen op gronden van derden in de nabijheid van het spoor. Het handboek biedt aanknopingspunten om de installaties op het landschap af te stemmen. Daarbij wordt rekening gehouden met de belangen van omwonenden en met de ervaring van treinreizigers. Het handboek biedt kaders om te bepalen of een locatie geschikt is voor het ontwikkelen van een zonnepark. Ook bevat het uitgangspunten voor de vormgeving en inpassing van zonne-energiesystemen in de omgeving. Samen met het *Handboek Zonnepanelen Station* biedt het *Handboek Zonnepanelen Spoor* houvast in de transitieopgave. Een forse opgave die niet alleen een technisch maar ook ruimtelijk van aard is.

Handboek Railgebonden gebouwen

De toekomstige opgave voor railgebonden gebouwen zit niet alleen in de functionaliteit. Ook de opbouw, de inpassing en de ruimtelijke kwaliteit vragen aandacht. Daarnaast is het essentieel om vanuit de omvangrijke 'spoorse' vastgoedportefeuille na te denken over duurzaamheid. Insteek is om in de toekomst alleen maar circulaire, modulaire en biobased railgebonden

gebouwen te maken die goed passen in de omgeving. Het *Handboek Railgebonden Gebouwen* levert hiervoor de handvatten. Doel is om beleidsmakers, gemeenten, ontwerpers, bouwers en andere stakeholders te helpen bij het maken van vormgevingskeuzes. Het handboek voorziet in de vormgevingsuitgangspunten voor alle onbemenste railgebonden gebouwen, inclusief brugposten. Het bevat ook uitgangspunten voor de ruimtelijke inpassing. Voor alle bemenste railgebonden gebouwen, zoals VL-posten, wordt indien nodig een separaat programma en *Kader Ruimtelijke Kwaliteit opgesteld*.

Handboek Stationsoutillage

Vrijwel alle reizigers hebben ze al eens gezien: de comfortabele houten banken, de poefjes en de transparante beschuttingssystemen van de nieuwe stationsoutillage. Ze vervangen het bestaande meubilair met de bekende zwarte draadstalen banken. De nieuwe outillage is niet alleen met aandacht ontworpen, ook is nagedacht over een zorgvuldige plaatsing die aansluit

bij de ervaring van de reiziger. Het nieuwe *Handboek Stationsoutillage* reikt de ontwerputgangspunten aan. Het is een update van de *Visie op Stationsoutillage* uit 2011. Aanleiding was de aanbesteding van de derde tranche outillage. Ook dienden nieuwe inzichten, mede gebaseerd op ervaringen van onze reizigers, een plek te krijgen.

De objecten zelf zijn verder doorontwikkeld. Vooral op het vlak van duurzaamheid is een extra slag gemaakt. De objecten zijn op detailniveau aangepast met meer comfort tot gevolg. Zo kreeg het beschuttingssysteem verlengde hoek- en dubbele frontschermen voor meer beschutting tegen regen en wind. Ook zijn nieuwe objecten toegevoegd waaronder een windscherm met zijschermen, een smalle bank en een nieuw windscherm voor zijperrons. Verder zijn de commerciële objecten zoals reclamedragers en snoepautomaten opgenomen in de veldensystematiek. Dit zorgt dat ook deze objecten op een logische plek op het station komen te staan.

Handboek Kunst op Stations

Vanaf de bouw van het eerste station zijn er honderden kunstwerken gerealiseerd die samen het verhaal van het spoor vertellen. In veel gevallen betreft kunst maatwerk. De vrijheid die een kunstenaar krijgt is vaak groot. Daarmee wijkt kunst af van andere ontwerpogaven in en rond stations. Dat betekent niet dat kunst niet te borgen is in bestaande processen. Om dat nog beter te kunnen doen stelde de Kunstcommissie het *Handboek Kunst op Stations* op. Het beschrijft de visie op kunst, het beheer en onderhoud van bestaande kunstwerken en de omgang met nieuwe opdrachten en verzoeken. Ook benoemt het de rol van de Kunstcommissie en de Stuurgroep Kunst. De Kunstcommissie heeft een belangrijke rol in het bewaken van de thematiek, belevingswaarde en kwaliteit van de collectie. Ten aanzien van externe initiatieven voor het realiseren van kunst op stations neemt de commissie een open houding aan. Wel worden kaders gehanteerd voor de beoordeling van verzoeken van derden.

Voor kunstopdrachten die NS Stations en/of ProRail zelf uitzet verduidelijkt het handboek het proces van idee tot onthulling. Het *Handboek Kunst op Stations* is een hulpmiddel voor alle medewerkers die als opdrachtgever of eigenaar betrokken zijn bij kunst in en om het station. Kort na goedkeuring door de Stuurgroep Kunst in maart 2021 verscheen het handboek op spoorbeeld.nl. Medewerkers die met kunstopdrachten, initiatieven of beheervragen te maken kunnen krijgen, konden deelnemen aan een van de vier webinars waarin het handboek werd toegelicht en we (digitaal) op reis gingen langs prachtige voorbeelden uit de kunstcollectie.

Handboek Stationsplattegronden

De lay-out van het station en de bewegwijzering zorgen dat reizigers en bezoekers makkelijk hun weg kunnen vinden. In de grotere stations kunnen stationsplattegronden een extra hulpmiddel zijn voor het vinden van voorzieningen als het toilet, de fietsverhuur of een speciale winkel.

Kunstwerk Lichaam en Geest van Gabriel Lester

Het *Handboek Stationsplattegronden* biedt de uitgangspunten voor het ontwerp van stationsplattegronden en de toepassing daarvan. Het handboek is gemaakt door studionvb in opdracht van ProRail Stations. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde bij de totstandkoming. In maart 2021 is het resultaat gepubliceerd op spoorbeeld.nl.

Toekomstbeeld OV 2040

Overheden, spoorpartijen en vervoerders zullen de komende decennia substantieel blijven investeren in het spoor. Dit is geagendeerd in de *Ontwikkelagenda OV Toekomstbeeld 2040*. Bureau Spoorbouwmeester bracht advies uit op het gebied van ketens en knooppunten en heeft succesvol gepleit voor ruimtelijke kwaliteit als belangrijk thema voor de ontwikkeling van ov-knooppunten. Bij gereedkomen van de ontwikkelagenda is aangekondigd dat dit verder wordt uitgewerkt in een *Actieagenda OV-knooppunten*. In de tussentijd heeft Bureau Spoorbouwmeester geadviseerd over de update van het *Handelingsperspectief*.

Stationsagenda

De staatssecretaris I&M heeft in 2020 besloten tot het formuleren van een *Stationsagenda*, waarin de gewenste ontwikkeling van stations wordt uitgewerkt. Met de *Stationsagenda* wil het Rijk toewerken naar een meer integrale afweging van publieke (en andere) belangen op stations. Daarmee wil het Rijk beter kunnen inspelen op het toenemende maatschappelijke belang van stations als knooppunten en de verbetering van de samenwerking tussen de verschillende partijen. Er wordt uitgegaan van de huidige ordening van verantwoordelijkheden en eigendom van stations. In aanvulling daarop wordt gezocht naar ruimte voor en samenwerking met verschillende partijen op stations teneinde de prestaties voor de reiziger te verbeteren. Het project dat in samenwerking met NS en ProRail wordt opgetuigd resulteert in:

1. een visie en ambitie vanuit de

- Rijksoverheid voor de kwaliteit en prestaties van alle treinstations in Nederland voor de gebruikers,
  2. een sturingsarrangement met de wijze waarop de ambities nu of in de toekomst worden vastgelegd in afspraken, gemonitord en gestuurd, en
  3. een financieel afwegingskader voor publieke investeringen in stations.
- Bureau Spoorbouwmeester was als deelnemer betrokken bij de enquête en een aantal stationsateliers rond thema's als de maatschappelijke betekenis van het station als bestemming, integrale gebiedsontwikkeling en multimodaliteit. Ook hebben we ons hard gemaakt voor beleidsontwikkeling op het gebied van duurzaamheid. De resultaten leidden tot tien thema's die in 2022 uitgewerkt gaan worden in nieuwe werkgroepen.

Programma's

Programma's hebben betrekking op specifieke routes en trajecten binnen het spoornetwerk. Veelal gaat het om concrete, langlopende ontwerptrajecten. Binnen deze programma's vervult Bureau Spoorbouwmeester een adviserende rol. Ook is ons bureau actief betrokken bij selecties, pilots, reviews en het opstellen van (ontwerp)briefings. Dit hoofdstuk geeft een zo compleet mogelijk overzicht van de programma's waar we in 2021 bij betrokken waren.

AED op stations

ProRail plaatst samen met NS en de Hartstichting op iedere station minimaal één AED. De operatie volgt uit de maatschappelijke betrokkenheid van de spoorpartners. In totaal gaat het om 715 AED's. Zo ontstaat een landelijk dekkend netwerk dat niet alleen ten goede komt aan de stations zelf maar ook aan de omgeving. Op zeker de helft van de stations dekt de operatie de nu nog AED-loze zone af. De uitbereiding heeft dus een forse impact. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde onder meer over het opstellen van de plaatsingscriteria, de vormgeving en aansluiting bij de stationsoutillage. Specifieke aandacht is er voor bijzondere omstandigheden zoals plaatsing bij monumentale stations en lopende verbouwingen.

Zonnepanelen op fietsenstallingen

ProRail verduurzaamt. Vanuit de duurzaamheidsambitie onderzoekt ProRail de mogelijkheid om energie op te wekken via eigen assets. Daarbij wordt onderzoek gedaan naar de inzet van de overdekte fietsenrekken – ook wel tulpen

genoemd – als drager van zonnepanelen. In totaal kan het gaan om een capaciteit van vijf tot zes GWh aan opbrengst. Vanuit een haalbaarheidsstudie naar een retrofit zonne-energieopwekkingsysteem zijn in 2021 de ontwerpen doorontwikkeld. Er is een pilot in voorbereiding om het rendement en de kostenraming nader te onderzoeken. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde in 2021 over de vormgevingsuitgangspunten en de uitwerking van de ontwerpen.

Programma zonnepanelen

ProRail gaat de komende jaren zonnepanelen op de stationsdaken plaatsen. Dit draagt bij aan de ambitie om in 2030 energieneutraal te zijn. In 2021 is de eerste tranche aanbesteed. Inpassing van zonnepanelen op stationsdaken is een complexe opgave die zorgvuldig en met respect voor de bestaande architectuur opgepakt moet worden. Bureau Spoorbouwmeester toetst de ontwerpen daarom aan de hand van het *Handboek Zonnepanelen Stations*. Ook is in 2021 gestart met een studie naar inpassing op monumentale stations. De resultaten hiervan komen in 2022 gereed.

Modulair en circulair railgebonden gebouw

ProRail heeft momenteel circa 1300 technische gebouwen. Een groot aantal zullen de komende jaren vervangen worden. Samen met ProRail nam ons bureau het initiatief tot de ontwikkeling van een hyperduurzaam alternatief. Met Sustainer Homes en Studio Marco Vermeulen is het eerste prototype ontwikkeld. Insteek is dat dit circulaire, modulaire en biobased ontworpen prototype de nieuwe standaard wordt. Eind 2021 is in de lighthof van De Inktpot, het hoofdkantoor van ProRail in Utrecht, een module geplaatst die tevens te gebruiken is als vergaderruimte. Eyecatcher is de modulaire gevel van biocomposiet. Het sierlijke patroon verwijst naar het spoor en de gaten dienen als invliegopeningen voor de achtergelegen nestkasten.

Stationsoutillage en perrons

Ook in 2021 zijn weer veel stations voorzien van nieuwe outillage. Bureau Spoorbouwmeester keek mee met de inpassingsplannen en werkt samen met het ProRail Perron Programma (PPP) aan integrale ontwerpen van perrons en outillage.

NS Service Concept op locatie

NS OV-Fiets heeft het afgelopen jaar innovaties geïntroduceerd en uitgerold. Eén daarvan is het elektronisch slot dat onlosmakelijk verbonden is met de Zelf Service Fietsenstallingen. Met een ov-chipkaart is de OV-Fiets van het slot te halen – en te huren. Na gebruik kan de fiets ingeleverd worden op een Zelf Service Locatie. Hiervoor ontwikkelt NS een herkenbare, gebruiksvriendelijke stalling. Het totale Service Concept op Locatie behelst stallingen in ondergrondse fietsgarages, bovengrondse fietsenstallingen en fietspaviljoens.

Ons bureau adviseert over ontwerp en vormgeving van de stallingen, de aansluiting op de *Visie op Informatie*, de plaatsingscriteria en de inpassing opdat ruimtelijke kwaliteit wordt gegarandeerd.

Communicatie tijdelijk vervoer op stations

De inzet van Treinvervangend Vervoer (TVV) maakt dat routes op stations tijdelijk (ingrijpend) wijzigen. Dat heeft invloed op alle reizigers, ervaren of niet. Het vraagt om heldere informatievoorziening en bewegwijzering die reizigers helpt bij het vinden van de juiste weg. Binnen het project *Communicatie tijdelijk vervoer op stations* werkt ProRail samen met de vervoerders en Bureau Spoorbouwmeester aan een handboek. Deze bevat een aanpak/methode, standaarden en middelen voor het realiseren van bewegwijzering bij TVV.

Ontwerpteam RSB

Van tijd tot tijd krijgt het Ontwerpteam RSB te maken met vragen rond aanpassing van het *Handboek Routing, Signing en Branding*: zogenaamde *change requests*. Onder leiding van ProRail worden deze altijd voorgelegd aan NS en Bureau Spoorbouwmeester. In een uitgebreidere samenstelling gebeurt dat ook met andere vervoerders en, indien nodig, met andere stakeholders. Ons bureau adviseert ProRail, vervoerders en concessiehouders bij alle *change requests*. Doel blijft een integrale aansturing op alle onderdelen: PvE OVCP, bewegwijzering, outillage, *Visie op Informatie* en *Handboek Retail*. Onderwerpen worden in de Stuurgroep BTS ingebracht. *Change requests* die leiden tot nieuwe inzichten en ontwerpen worden opgenomen in een volgende update van het *Handboek Routing, Signing en Branding*.

Kunst en de Kunstcommissie

De inventarisatie van de kunstwerken is afgerond, de collectie is geduid en de spoorpartijen zijn zich meer dan ooit bewust van de waarde, betekenis en verschijningsvorm van kunstwerken op stations. De kunstcollectie is ontsloten via de website van Bureau Spoorbouwmeester en het boek *Kunst op Nederlandse stations*. Ook zijn alle kunstwerken verwerkt in de administratie van het beheer en onderhoud, is er een methode voor de inhoudelijke afweging bij instandhoudingsvraagstukken en wordt een goede omgang met de kunstwerken geborgd door een set *Algemene Voorwaarden Kunsttoepassingen op Stations*. Dit alles is vastgelegd in het *Handboek Kunst op Stations*, gepubliceerd in april 2021. Daarnaast is er een Stuurgroep Kunst opgericht voor de besluitvorming over kunstopgaven en de implementatie van besluiten bij NS Stations en ProRail.

Belangrijk effect van alle inspanningen is dat de Kunstcommissie steeds beter gevonden wordt voor adviesvragen, opdrachten en initiatieven. Zo zeer dat de tijdsbesteding de verwachtingen overstijgt. Aansluitend op de publicatie van het handboek zijn de organisatie, financiering en werkzaamheden van de Kunstcommissie voor de stuurgroep in beeld gebracht. Dat heeft geleid tot een aantal aanbevelingen die in 2022 verder uitgewerkt zullen worden. Zo is het nodig afspraken te maken over de werkzaamheden en het aantal initiatieven dat jaarlijks opgepakt kan worden. Dit met het oog op de beschikbare tijd en de wens om het werk zo goed mogelijk te kunnen doen. Andere thema's zijn een onderzoek naar de mogelijkheden voor externe en cofinanciering van kunst, het uitwerken van een plan van aanpak voor naambordjes bij kunstwerken in stations en het borgen van de afweging om kunst toe te passen in de PvE's van projecten en programma's. Verder is winst te halen in de communicatie over de adviesrol van de Kunstcommissie bij kunstinitiatieven

en projecten, beheer en onderhoud en instandhoudingsvraagstukken. In 2021 zijn twee kunstprogramma's van start gegaan waarbij de Kunstcommissie advies uitbracht. Stichting Polderlicht richt in opdracht van NS Stations leegstaande winkelruimtes of perrongebouwen in met recent werk van kunstenaars. Een andere samenwerkingspartner is de Stichting Beeldmix. Zij richten in twaalf stations – in elke provincie een – een tentoonstelling in met werk van hedendaagse fotografen, steeds geïnspireerd op het werk van een 'historisch' fotograaf en een regionaal thema. Aan de tentoonstellingen werken diverse musea mee. De eerste tentoonstelling wordt in het voorjaar van 2022 geopend. In 2021 droeg de commissie bij aan opdrachtformuleringen en kunstenaarsselecties. Voor ProRail ging het om kunstopdrachten bij de fietsenstalling bij station Eindhoven (Matthias Oostrik), de reizigerstunnel van Apeldoorn (Valerie van Leersum) en de langzaamverkeerstunnel van Uitgeest,

Stationsoutillage perron
wachten

waar ProRail samenwerkte met de gemeente Uitgeest (Elspeth Diederix). Voor NS Stations ging het om een tijdelijk kunstwerk voor de Oosttunnel van Amsterdam Centraal (United Painting). Daarnaast adviseerde de commissie bij gemeentelijke kunstverzoeken in Almere (station Almere Buiten), Gouda en Amsterdam (onderdoorgang Oosterboog en station Amsterdam Lelylaan). In Utrecht Centraal werden twee kunstwerken gerealiseerd: Tristan Gong van Sarah van Sonsbeek op de eerste verdieping en Lichaam en Geest van Gabriel Lester in de beide busstations. Met de Werkgroep Beheer en Onderhoud Kunst overlegden we over de inhaalslag bij het beheer en stelden naar aanleiding van de reiniging van de schilderingen van Peter Alma in station Amsterdam Amstel een protocol voor restauratie van wandschilderingen vast. Met de Stichting Kunstlijn overlegden we over onderhoud en instandhouding van diverse kunstwerken op de stations tussen Zwolle en Emmen.

Monumenten en erfgoed

Als gevolg van recente stationsverbouwingen is een aantal waardestellingen niet meer actueel. Daarom heeft ons bureau met NS en ProRail afgesproken te inventariseren waar de discrepanties zitten. Op grond daarvan wordt bekeken of waardestellingen aangepast moeten worden, en zo ja, hoe en door wie. De inventarisatie zal in de loop van 2022 vorm krijgen. Verder is Bureau Spoorbouwmeester in 2021 gevraagd om met ProRail mee te denken over het inventariseren van ander 'spoor' erfgoed. Niet-stations dus. Denk aan seinhuizen en bruggen. Het verzoek komt mede voort uit nieuwe wettelijke verplichtingen voor eigenaren van monumentale gebouwen. In 2022 wordt gekeken of en hoe de waarde van deze ProRail assets in kaart gebracht kan worden. Dit helpt ProRail om op een verantwoorde manier om te gaan met al het erfgoed dat in eigendom is.

Verbeteraanpak stations

Binnen het kader van de Verbeteraanpak Stations passeerden in 2021 een beperkt aantal plannen. Zo werd in Almelo het voorstel gedaan om historische foto's van het station op te hangen in de tunnel en de fietsenkelder te voorzien van een paneel met informatie over de voor velen onbekende atoomschuilkelder op deze plek. Er is geadviseerd af te zien van de foto's in de recent met veel aandacht gerenoveerde tunnel. Een paneel heeft wel meerwaarde. We gaven enkele aanbevelingen mee voor het ontwerp. In Apeldoorn komen acht reclamepanelen en twee posities met vertrekstaten vrij. De wanden kunnen niet meer aangeheeld worden met de originele tegels. Het aanvankelijke verbeterplan bestond uit foto's van de Veluwe. Voorgesteld is om een kunstenaar de opdracht te geven tot een unieke toevoeging die aansluit op de openbare ruimte en de reeds aanwezige kunstwerken in het station met het thema 'Veluwe' als vertrekpunt. De Kunstcommissie adviseerde om Valerie van Leersum een ontwerp te laten maken. Zij stelde voor om de vier sporen en landschappen die in Apeldoorn samenkomen te vertalen in vier fotocollages. De realisatie staat gepland voor 2022. In maart 2021 braken er (corona)rellen uit waarbij station Eindhoven ernstig werd beschadigd. Ook de stationspiano sneuvelde. Betrokken inwoners boden een gedicht aan van stadsdichter Iris Penning. Op advies van de Kunstcommissie werd een geschikte drager gevonden: de nieuwe stationspiano. De uitvoering staat in de planning.

Het Nieuwe Stationskwartier

Na het inhoudelijke voorwerk, dat grotendeels vorm kreeg in 2020, werd in 2021 *Het Nieuwe Stationskwartier* gepresenteerd. Aanvankelijk zou de publicatie het hoofdgerecht zijn van het jaarlijkse Spoorbeeld Symposium. Corona gooide roet in het eten. Als alternatief werd de inhoud gepresenteerd in een serie online masterclasses voor medewerkers van NS, ProRail en

externe partijen. Het gedachtengoed van de publicatie is intern ook gepresenteerd aan stationsontwikkelaars en -managers. Met een film op de Spoorbeeld website brachten we de inhoud, actualiteit en relevantie van de publicatie verder onder de aandacht.

Bouwen over en naast et Spoor (BonS)

ProRail heeft in 2021 overleg gevoerd met Bureau Spoorbouwmeester over de voor de veiligheid relevante aspecten bij het bouwen onder en naast het Spoor (BonS). Het betreft vooral het raakvlak tussen baanveiligheid en hinder (geluid, trillingen, gevaarlijke goederen) in relatie tot gebiedsontwikkeling en vastgoed. Er is gekeken naar de casuïstiek op verschillende locaties in het land, waaronder station Sloterdijk. Begin 2022 zijn mede op basis van het overleg een aantal documenten van ProRail gereedgekomen waarin voor externe stakeholders duidelijk wordt binnen welke kaders men naast het spoor kan bouwen.

Lijnsgewijze ontwikkeling spoor en spooromgeving

Een van de meest prominente lijnsgewijze ontwikkeling langs het spoor staat gepland voor de oude lijn tussen Leiden en Dordrecht. Op deze corridor zetten lokale, provinciale en landelijke overheden in op verstedelijking en mobiliteitsontwikkeling. Dit is bestuurlijk samengebracht in het Mobiliteit & Verstedelijking-traject (MoVe-traject). Op en rond alle station langs de lijn zijn ingrijpende transformaties voorzien. Ons bureau begeleidt de ontwikkeling met aandacht voor de afzonderlijke stations en de context van de gehele lijn. In 2021 is een begin gemaakt. In 2022 krijgt het programma een vervolg.

Statiegeld retourmachine RVM

In de zomer 2021 is statiegeld op kleine PET-flessen ingevoerd. De Rijksoverheid heeft NS gevraagd om de inzameling te faciliteren op stations met veel retail en consumptie maar waar de winkels onder de norm zitten om voor retour verantwoordelijk gesteld te

kunnen worden. In 2021 zijn samen met ProRail en Bureau Spoorbouwmeester criteria opgesteld voor welke stations in aanmerking komen en welke plaatsingscriteria van toepassing zijn. Voor ieder station zal aan de hand van deze criteria gezocht worden naar een zo optimaal mogelijke positie. Bureau Spoorbouwmeester adviseert ook over de generieke vormgevingsuitgangspunten, *signing* volgens de *Visie op Informatie* en bouwkundige uitgangspunten bij architecturale in- en ombouw.

Maatschappelijke initiatieven

In 2021 is Bureau Spoorbouwmeester lid geworden van de Projectgroep en Stuurgroep Maatschappelijke Initiatieven. Het volgt uit de ambitie van NS Stations en ProRail om de betekenis en leefbaarheid van het station te vergroten. Dat kan onder meer door extra ruimte te bieden aan maatschappelijke functies. NS Stations, ProRail en Bureau Spoorbouwmeester willen een handboek ontwikkelen dat praktische invulling geeft aan het Programma Maatschappelijke Initiatieven. Reframing Studio ontwikkelt dit handboek. Aan de hand van een heldere visie maakt het duidelijk hoe maatschappelijke initiatieven de betekenis van het station voor zowel reizigers als de omgeving kunnen vergroten, en op welke manier NS en ProRail deze initiatieven kunnen faciliteren. Het handboek moet niet alleen heldere kaders bieden maar ook uitnodigend zijn voor de betrokken medewerkers, onder meer door het gebruik van inspirerende voorbeelden. Naast het handboek is er een publiekssite (oponsstation.nl) die bij het verschijnen van het handboek wordt ingezet als communicatiemiddel.

Visie op Informatie

Het Kwaliteitsteam van de *Visie op Informatie* adviseerde in 2021 over de vormgeving van de 'sectie OV-Fiets' in gebouwde fietsenstallingen. Het leidde tot ontwerpuitgangspunten die alle deelfietsaanbieders kunnen gebruiken. Een ander advies betrof de samenloopstations voor trein en

metro in Amsterdam. Hier ging het om de toepassing van (geprofileerde) eigen middelen van de metro naast de stationseigen middelen. Soms komt het voor dat een opgave niet opgelost kan worden binnen de *Visie op Informatie*. Afgesproken is dat dit in 2022 geagendeerd wordt in de Werkgroep Profilering van de Stationsagenda van het ministerie van I&W, NS Stations en ProRail. Wat betreft de *Visie op Informatie* sloten we het jaar af met een inventarisatie van onderwerpen die in de handboeken om een uitwerking of wijziging vragen. In 2022 maken we een plan voor de update van de visie. Ook kijken we hoe we de visie opnieuw onder de aandacht kunnen brengen.

Fietstafel

In 2021 is ons bureau op eigen initiatief in gesprek gegaan met de betrokken managers van ProRail en NS op het gebied van fietsenstallingsontwikkeling. Aanleiding: het gebrek aan Spoorbeeld-relevante kaders voor de architectonische en stedenbouwkundige inpassing van de enorme landelijke stallingsopgave. Er is geïnventariseerd of er bij NS en ProRail belangstelling en draagvlak is voor

het opstellen van Spoorbeeldkaders. Het antwoord daarop was positief. Voor 2022 is een studie voorzien om de opgave en mogelijke invulling van spoorbeeldkaders in kaart te brengen. ProRail heeft aangegeven de studie te willen financieren.

Projecten - Werken aan spoor, station en stations- omgeving

Bureau Spoorbouwmeester is betrokken bij talloze projecten die zich op en rond het spoor aandienen; van de aanpak en update van stations tot de inrichting van de stationsomgeving. De werkzaamheden zijn divers. Het gaat van advies en ontwerpreviews tot deelname aan Kwaliteitsteams en het begeleiden van architectenselecties. In dit hoofdstuk geven we een zo compleet mogelijk overzicht van de projecten waar ons bureau in 2021 bij betrokken was.

Alkmaar Noord

Afgelopen jaar opende het nieuwe station van Alkmaar Noord. Het oude gemetselde gebouw is vervangen door een eigentijds station met lichte met hout beklede luifels en glazen wachtruimten. Net als station Alkmaar Centraal is het ontwerp van de hand van VenhoevenCS. Het station richt zich op de perrons en het spoor maar vooral op de stationsomgeving. Dat is niet voor niets want die omgeving zal worden ontwikkeld tot een aantrekkelijk woon- en werkgebied. Kracht van het project is de integrale koppeling van meerdere programma's op het vlak van onderhoud, toegankelijkheid, stationsoutillage en duurzaamheid. De duurzaamheid schuilt onder meer in het nieuwe dak vol zonnepanelen waarmee

negentig procent van het energieverbruik van het station wordt opgewekt.

Almere Buiten

De gemeente Almere organiseert een kunstuitvraag voor station Almere Buiten. Doel is om de onderdoorgangen van het station in het centrum van de wijk Almere Buiten verbijzonderen. Dit moet de beleving van het centrumgebied verbeteren. De Kunstcommissie is door de gemeente Almere gevraagd te adviseren bij de selectie van een kunstenaar. De diverse betrokken partijen hebben in meerderheid gekozen voor de lichtinstallatie Lichtlucht van VeniVidiMultiplex. Insteek is om met ledstrips verschillende lichten te tonen op de plafonds van de onderdoorgangen. Omdat het raakt aan de functionele verlichting van het station en lichthinder op voorhand niet kon worden uitgesloten hebben ProRail, NS en Bureau Spoorbouwmeester lichtadviseur Robert Jan Vos bij het project betrokken. Het moet leiden tot een integraal afgewogen lichtregime dat voldoet aan de functionele normen en zorgt voor een fijne stationsbeleving. Het kunstwerk zal in 2022 worden uitgevoerd.

Almere Centrum

In Almere is hard gewerkt aan de vernieuwing van het Collectiestation en de stationsomgeving. Die grote inzet heeft ervoor gezorgd dat alles, ondanks corona, op tijd klaar was voor de Floriade 2022. Daarvoor is het station een belangrijke toegangspoort. De bekende stationskap is gerenoveerd en voorzien van een nieuwe glazen bekleding met zonnecellen en duurzame verlichting. Ook zijn de perrons afgestemd op de frequent rijdende treinen tussen Amsterdam en Lelystad. Natuurlijk zijn de perrons daarbij ook voorzien van de nieuwe outillage. Onder het viaductstation is de ruimte opnieuw ingericht en uitgebreid. Daardoor kon ook de fietsenstalling vergroot worden. De gevels van de stationshal en de winkels zijn vernieuwd en transparanter gemaakt. Ook de hal zelf onderging een transformatie, net als de pleinen aan

weerszijden van het station die door een herinrichting nu logisch met elkaar verbonden zijn. De pleinen zijn bovendien vergroend met een rijk palet aan bomen. Ons bureau is als adviseur betrokken bij alle ontwikkelingen rond het station.

Amersfoort Centraal

Op en rond Amersfoort Centraal staat een reeks aan projecten op stapel, sommige van de spoorpartijen, andere vanuit de stad. De projecten moeten gefaseerd leiden tot een verbetering van het station en de stationsomgeving. In nauwe samenwerking met ProRail, NS en de gemeente Amersfoort werkt Bureau Spoorbouwmeester aan de integrale kwaliteit en verknoping van alle 'puzzelstukjes'. Een van de projecten is de aanpak van het stationsplein. De plek die nu nog gedomineerd wordt door een zee aan fietsen groeit straks uit tot een aangename groene verblijfspot. Daarbij werkt ProRail samen met gemeente aan een ondergrondse fietsenstalling die rechtstreeks verbonden wordt met de stationshal. Op de verdiepte parkeerkelder richt de stad straks het

nieuwe groene plein in. Het pleinontwerp is van Ivana Zambeli en betreft een uitwerking van de ambities van de Gebiedsvisie Stationsgebied Amersfoort Centraal. Het sluit daarmee aan op de wens van Amersfoort om de route van het centrum naar het station te verlevendigen met bijzondere plekken en pleinen. Een ander 'puzzelstuk' is de vernieuwing van de perrons. Deze krijgen een nieuwe inrichting waarbij de bestaande kappen worden geschilderd en voorzien van nieuw glas. Ondertussen wordt verkend welke betekenis het station kan krijgen in de verbinding van de stad (en ontwikkelingen) aan weerszijden van het spoor.

Amersfoort Schothorst

Momenteel is De Hoef een kantoorgebied met een aantal grote onderwijsinstellingen. De ambitie is om dit gebied de komende jaren te transformeren in een stadswijk waar het fijn is om te wonen, werken, leren en ontspannen. Voor de ontwikkeling van deze nieuwe stadswijk is station Amersfoort Schothorst van groot belang. Zo speelt het station een belangrijke rol

in de bereikbaarheid als multimodale knoop. Komt bij dat de wijk vooral ingericht gaat worden op wandelen en fietsen waardoor het belang van het ov alleen maar groeit. In 2020 was station Amersfoort Schothorst al een *case study* in het kader van *OV-Toekomstbeeld 2040*. In 2021 is vooral ingezoomd op de ruimtelijke vertaling in het stationsgebied.

Amsterdam Amstel

Na jaren van ontwerp en bouw kwam in 2021 de restauratie van de monumentale stationshal gereed. Eerder waren al andere delen van het stationscomplex opgeleverd, zoals de sporenkap, de fietsstalling, het busplein, de parkeergarage en het tramplein. Met de opening van de stationshal is het pronkstuk van dit Collectiestation weer in volle glorie te bewonderen. Verstorende elementen zoals een niet-oorspronkelijke winkelunit zijn verwijderd. Winkelpuien zijn in oude stijl vernieuwd, kleurstellingen hersteld, monumentale muurschilderingen gerestaureerd en alle armaturen zijn van nieuwe duurzame verlichting voorzien. Nu alle werkzaamheden aan de oostzijde voltooid zijn, verplaatst de aandacht zich in 2022 naar de westzijde van het station. Hier heeft de gemeente in 2021, mede op advies van ons bureau, het stedenbouwkundig ontwikkelplan vastgesteld. In het stationsgebied zal een omvangrijke transformatie en uitbreiding van het vastgoed plaatsvinden. Hierbij is ook een nieuw stationsentree met een gebouwde stalling voorzien. De integratie van de nieuwe entree in de vastgoedontwikkeling en in de openbare ruimte zal in 2022 de volle adviserende aandacht krijgen van ons bureau.

Amsterdam Bijlmer Arena

De gemeente Amsterdam werkt aan plannen voor een nieuw busstation en een verbeterde aansluiting van station Bijlmer ArenA op de veranderende omgeving. In 2021 is opdracht gegeven om een schetsplan te maken. Naast inzet van de eigen verkeerskundigen en stedenbouwkundigen is Royal HaskoningDHV ingeschakeld. Tevens is

een onderzoekvraag uitgezet betreffende een extra toegang naar de metro (en wellicht ook de trein) vanuit het busstation. Bureau Spoorbouwmeester bracht hierbij advies uit, mede binnen de context van het visiedocument *Het Nieuwe Stationskwartier*. In 2022 komt het onderzoek gereed.

Amsterdam Centraal

Amsterdam Centraal blijft een station in verbouwing. Vooral het Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS) zal de komende jaren grote invloed hebben op het station. Binnen dit kader kwam in 2020 het voorlopig ontwerp gereed. Inmiddels is ook het op initiatief van ons bureau opgestelde Kader Ruimtelijke Kwaliteit klaar. Het beschrijft en illustreert de structurele samenhang en de bijzondere componenten die samen het station typeren. Het geeft op hoofdlijnen richting aan de inpassing van de maatregelen en voorzieningen die de komende jaren moeten worden doorgevoerd. Verder zijn we betrokken geweest bij de voorbereiding van ingrepen als de restauratie van de Cuypershal en de realisatie van nieuwe fietsstallingen. Bureau Spoorbouwmeester heeft zitting in het supervisieteam Zuidelijke IJ-oever dat alle ingrepen in en rond het station beoordeelt op ruimtelijke kwaliteit.

Amsterdam Centraal – kunstwerk Oosttunnel

De huidige Oosttunnel van station Amsterdam Centraal is laag en smal en staat in schril contrast met de ruimtelijke kwaliteit van de andere stationstunnels. Als onderdeel van het PHS zal de Oosttunnel verbreed worden. De gefaseerde sloop start over enkele jaren. Omdat de huidige tunnel weinig inspirerend is, heeft NS Stations advies gevraagd over een tijdelijk kunstproject. De Kunstcommissie adviseerde om Dre Urhahn te benaderen, bekend van muurschilderingen in de favela's van Rio de Janeiro (2005) en – een stuk recenter – van de Beachclub Bijlmerbajes en Verdedig Noord. In alle gevallen zijn de indrukwekkende street-art-werken

uitgevoerd in co-creatie. In september 2021 zijn de werkzaamheden gestart. Er is een basispatroon ontwikkeld, gebaseerd op de tegelpatronen van de Oosttunnel. De schilderwerkzaamheden vinden in de nachtelijke uren plaats, samen met medewerkers van het station, geïnteresseerde reizigers en mensen uit de omgeving. Corona zorgde voor enige vertraging maar in 2022 zijn de werkzaamheden weer opgepakt.

Amsterdam Muiderpoort

Op en rond station Muiderpoort spelen al jaren vraagstukken als geluidssanering, het verwijderen van een oud GVB-chauffeurshok, het aanpassen van de oostelijke tunnel en het inpassen van een nieuw stijlpunt. Bureau Spoorbouwmeester heeft bij alle onderdelen geadviseerd vanuit een integrale kijk op het monumentale station. In 2021 is op advies van ons bureau door ProRail een opdracht verstrekt om de cultuurhistorische waarde van de Oostboog nader in kaart te brengen. Ook is in afstemming met de Kunstcommissieadvies uitgebracht omtrent een initiatief voor inpassing van een muurschildering in de onderdoorgang bij de Javastraat.

Amsterdam Lelylaan

In 2021 is stevig gestudeerd op de toekomstige aanpassing van station Lelylaan. NS, ProRail, gemeente, GVB en de Vervoersregio Amsterdam willen diverse delen van het station aanpassen zoals de fietsenstallingen, de stationshal en de openbare ruimte rond het station. Daarnaast is sprake van een nieuwe tramlus, nieuwe stijlpunten en een forse vastgoedontwikkeling in de omgeving. Even was er de vrees dat al die opgaven onvoldoende in samenhang zouden worden opgepakt. Daarom is in 2021 op verzoek van ons bureau een opdracht verstrekt om een integraal Kader Ruimtelijke Kwaliteit (KRK) op te stellen. In 2022 zal het KRK gereedkomen. Na vaststelling van het KRK door alle stakeholders zal in 2022/23 een integrale bouw- en

ontwerpoperdacht voor de verbouwing van het station in de markt gezet worden.

Amsterdam Oostertoegang

Als onderdeel van Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS) worden de sporen rond Amsterdam Centraal aangepast. Door deze aanpassing krijgt de railinfrastructuur de komende jaren meer capaciteit, kwaliteit en robuustheid. Dat heeft natuurlijk invloed op het station, maar ook op de baan, de bruggen en de viaducten. Zo vormt het Oostelijk Viaduct, bestaande uit spoorbruggen over de Oostertoegang, een belangrijke schakel tussen de perronsporen en de zogenaamde Oostboog. Daarnaast is het op stedelijk niveau ook een landmark. In een zorgvuldige verkenning zijn beide perspectieven in 2021 met elkaar in evenwicht gebracht: hoogwaardige nieuwe spoorbruggen in een belangrijke stedelijke historische context. In nauw overleg met de gemeente Amsterdam adviseerde Bureau Spoorbouwmeester ProRail over de opgave.

Amsterdam Sloterdijk Hemboog

In 2021 bracht ons bureau uitgebreid advies uit over de grootschalige ontwikkelstrategie en het overbouwen van de sporen bij station Sloterdijk. Drie verschillende scenario's voor de transformatie van het station en de toevoeging van hoogbouwlocaties en openbare ruimte boven de sporen liggen op tafel. In 2022 zal een besluit genomen worden. Ook is in 2021 geadviseerd over de ontwikkeling van een stationsgerelateerde fietsenstalling in de plint van het L-kavel midden, gelegen direct naast het station. De advisering liep hierbij in afstemming met de plaatselijke supervisor, in dat context is ook collegiaal geadviseerd over de algehele beeldkwaliteit van de vastgoedontwikkeling (gevels, interieurs stalling, groenvoorziening) en de openbare ruimte rondom de kavel. Verder is in het supervisieoverleg geadviseerd over een aantal andere ontwikkelingen zoals de vastgoedontwikkeling Crossroads direct naast het station deel Hemboog en

de kunstuitingen op de laadvorzieningen op het busplein voor het station.

Amsterdam Zuid

Voor de ontwikkeling van station Amsterdam Zuid heeft ons bureau zitting in het Kwaliteitsteam Zuidasdok, het Integraal Stationsoverleg (ISO) en het interne ZAD-overleg met NS en ProRail. Belangrijkste mijlpaal van 2021 was het

gereedkomen van het 90% fasedossier van het definitief ontwerp van de ov-terminal. Deze is door Bureau Spoorbouwmeester gereviewed en van advies voorzien. Belangrijke aandachtspunten betroffen de materialisatie van de terminal en de aanvullende verduurzamingsmaatregelen (BENG). Ook is geadviseerd over de tijdelijke maatregelen die tijdens de bouw van het station op de planning staan.

Baarn

De gemeente Baarn wenst een herinrichting en verbetering van het stationsplein. Vooral de relatie met het majestueuze groen en de herdenkingsmonumenten spelen een belangrijke rol. Samen met NS adviseerde Bureau Spoorbouwmeester over de positionering en inrichting van de ketenvoorzieningen.

Beverwijk

De gemeente Beverwijk en de provincie Noord-Holland hebben de ambitie om het gehele gebied rond het spoor en de haven te ontwikkelen tot een nieuwe woningbouwlocatie. BFAS+ maakte een stedenbouwkundige visie in overleg met alle stakeholders, waaronder ook ons bureau. Deze visie is in 2021 uitgewerkt tot een kanskaart.

Blerick

De gemeente Venlo is volop bezig met nieuwe gebiedsontwikkelingen rond station Blerick. ProRail werkt hier aan de plaatsing van nieuwe liften. En samen met de gemeente is de aanpassing van de tunnel opgepakt. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde over plannen en nam deel aan de gesprekken en workshops met de betrokken omgevingspartijen.

Delft Campus

Jarenlang is er getekend en gerekend aan station Delft Campus. In het kader van de spooruitbreiding van Delft naar Schiedam moest het station op de schop. In de loop der tijd zijn de ambities van de spoorsector en de gemeente groter geworden: van traverse naar tunnel, van reizigerstunnel naar fiets-voetgangstunnel, van twee eilandperrons met beschuttingssysteem naar het eerste energieneutrale station van Nederland met een heuse stationskap; niet voorzien van zonnepanelen maar gemaakt van zonnepanelen. Het station is inmiddels gereed. Bureau Spoorbouwmeester is verheugd dat het zoveel meer is geworden dan een bijproduct van de spooruitbreiding. Station Delft Campus is momenteel dé katalysator voor de

ontwikkeling van het stationsgebied tot een aantrekkelijke levendige plek. Bovendien zorgt het voor een veilige verbinding tussen de wijken Voorhof Tandhof, het gebied van de TU Delft en de Schieoevers. En niet onbelangrijk: dit eerste energieneutrale station van Nederland is inmiddels een voorbeeld voor stations in binnen- en buitenland.

Den Haag Centraal

Rondom station Den Haag Centraal vinden talloze werkzaamheden plaats, zoals de bouw van een nieuwe fietsstalling onder het KJ-plein, nieuwe vastgoedontwikkelingen rond het station en de ontwikkeling van de kant van het Prins Bernardviaduct. Vanaf 2021 participeert ons bureau in het projectteam van NS, ProRail, gemeente en het Rijksvastgoedbedrijf dat de ontwikkeling coördineert. In 2022 zal een nog nader te selecteren architect verder studeren op de mogelijkheid van het overbouwen van de sporen, gecombineerd met een nieuwe stationsentree.

Den Haag CID

De gemeente Den Haag werkt aan plannen voor het Central Innovation District (CID): het economische hart van de stad. Intentie is om hier 50.000 nieuwe woningen te realiseren. Binnen dit kader wordt ook nagedacht over de rol van het ov-knooppunten en de eventuele herontwikkeling daarvan. Bureau Spoorbouwmeester draagt als adviseur bij aan de kwaliteitsborging middels het Bouwmeesteroverleg en het Kwaliteitsteam CID.

Den Haag HS

In 2021 is door de gemeente Den Haag gewerkt aan een beeldkwaliteitsplan voor de ontwikkeling van de Laakhavenzijde van station Holland Spoor. Met name vastgoedontwikkelingen zullen invloed hebben op het beeld en het functioneren van het station aan deze zijde. In workshops zijn samen met de betrokken stakeholders verkenningen gedaan. In 2022 zal gestudeerd worden op verdere ontwikkeling van de Laakhavenzijde.

Den Haag Laan van NOI

De gemeente Den Haag wil rond station Laan van NOI een dynamische campus ontwikkelen. Het station vervult een belangrijke (knooppunt)functie binnen die plannen. Ons bureau adviseerde in 2021 over de ontwikkeling van de stationsomgeving en de ontwikkeling van de locatie van het voormalige ministerie van Sociale Zaken. Zones Urbaines Sensibles (ZUS) maakte een stedenbouwkundige visie voor de Voorburgzijde van het station. Inmiddels worden de voorbereidingen getroffen voor een MIRT-verkenning van het gehele knooppunt.

Duivendrecht

Station Duivendrecht is onderdeel van de grote gebiedsontwikkeling De Nieuwe Kern. Mede op voorspraak van ons bureau is in 2021 onderzocht of en hoe het station aangepast kan worden binnen het kader van de gebiedsontwikkeling. Het heeft geleid tot een aantal scenario's waar we advies over uitbrachten. Ook vond afstemming plaats met ProRail over de beoogde inpassing van een extra lift aan de zijde van de oude dorpskern van Duivendrecht.

Ede-Wageningen

Voor de bouw van het nieuwe stationscomplex van Ede Wageningen is in 2021 een combinatie van aannemer en architect geselecteerd. Bureau Spoorbouwmeester is lid van het Kwaliteitsteam en adviseert over de verdere uitwerking van het plan. Een aantal aannames rond de materialisatie uit de eerdere ontwerpfasen bleek helaas niet realiseerbaar. Daarop is uitvoerig overlegd over het vervangen van Accoya door vuren hout voor de hoofddraagconstructie. Dit heeft veel implicaties voor de beeldkwaliteit omdat vuren hout van een beschermende afwerklaag tegen weersinvloeden voorzien moet worden. De uiteindelijke keuze zal in 2022 gemaakt worden. Ons bureau heeft verder geadviseerd over de ontwerp opgave en het

beeldkwaliteitsplan van het P&R-gebouw dat, als een aparte opdracht, naast het stationsgebouw een plek moet krijgen.

Eindhoven

Op en rond station Eindhoven staat veel te gebeuren. Aanleiding is de aanhouden groei van de ov-modaliteiten en de beoogde transformatie van het stedelijke gebied rond het station. Aan de zuidkant van het station gaat het onder meer om de inrichting van het voorplein en de bouw van een nieuwe ondergrondse fietsstalling met aansluiting op de monumentale stationshal. Lerend van de gebiedsvisie voor de noordzijde, die onvoldoende uitgelijnd was met de geprognosticeerde groei van het busstation, de fietsstalling en het spoorvervoer, is verder, mede op initiatief van ons bureau, een ontwerperscombinatie geselecteerd voor het maken van een integraal ontwikkelperspectief. Ons bureau adviseerde over de concrete ontwerpvoorstellen aan de zuidzijde en de verschillende ontwikkelmodellen voor de noordzijde. Dat deden we binnen het kernteam, bestaande uit NS, ProRail, de gemeente Eindhoven en de provincie Noord-Brabant, en als onderdeel van het Kwaliteitsteam.

Eindhoven Strijp-S

ProRail wil station Eindhoven Strijp-S beter toegankelijk maken. In de zomer van 2020 heeft dit in nauwe samenwerking met de gemeente geleid tot een voorkeursvariant met een nieuwe onderdoorgang en nieuwe stijgpunten, gecombineerd met een onderdoorgang voor langzaamverkeer. Deze variant bleek financieel niet haalbaar. In 2021 heeft Bureau Spoorbouwmeester op verzoek van ProRail geadviseerd een architect te vragen voor een ultieme ontwerp poging. Doel: het inpassen van de liften zonder nieuwe onderdoorgangen. In 2022 gaat dit ontwerp onderzoek tot een nieuwe voorkeursvariant leiden.

Geldermalsen

In Geldermalsen zijn de laatste werkzaamheden verricht aan het station, een vernieuwde onderdoorgang en de zijperrons. Ons bureau heeft in 2021 geadviseerd over inrichtings- en afwerkingskwesties. Daarnaast besteden we aandacht aan het inpassingstraject voor een aanvullende kunstuiting in de tunnel.

Gilze Rijen

Als gevolg van het PHS staat station Gilze Rijen voor een ingrijpende verbouwing van z'n perrons. Er zijn plannen om de huidige gelijkvloerse spoor kruising te vervangen en te combineren met een ondergrondse verbinding voor stationstransfer en interwijkverkeer. Via een openbare aanbesteding is op advies van Bureau Spoorbouwmeester in 2021 een architect geselecteerd. Er is inmiddels gestart met het opstellen van een integraal VO en een beeldkwaliteitsplan voor station en openbare ruimte. Dit alles zal in 2022 gereedkomen.

Groningen – uitbreiding station

Op het voormalige opstelrein van station Groningen tonen de contouren van de indrukwekkende bouwput inmiddels de omvang van het aanstaande nieuwe station. Ondertussen werken de aannemer en het ontwerp team aan de concretisering en doorwerking van het ontwerp richting de uitvoering. Veel zorg werd afgelopen jaar besteed aan de afstemming van het stationsproject op de renovatie van de monumentale kappen. Samen met vertegenwoordigers van de gemeente en provincie Groningen maakt Bureau Spoorbouwmeester deel uit van het Kwaliteitsteam dat de opdrachtgevers en het ontwerp team van advies voorziet.

Groningen – restauratie en verduurzaming stationsgebouw

Door veel reizigers wordt het negentiende-eeuwse Groninger hoofdstation beschouwd als een van de mooiste zo niet hét mooiste station van Nederland. Alle projecten die op en rond het station op stapel staan zorgen

dat het monumentale gebouw weer een prominente rol kan gaan spelen. Met de stationsuitbreiding is het straks niet alleen het visitekaartje van de multimodale vervoersknoop maar ook van het nieuwe Spookkwartier. Dit wordt straks een centrale plek in stad en provincie waar wonen, werken en verblijven samenkomen in een levendig geheel; een pleisterplaats die zoveel meer is dan een plek van aankomst- en vertrek. In de komende jaren gaat NS het stationsgebouw grondig restaureren en verduurzamen. Dit is het moment om ook op zoek te gaan naar een toekomstbestendige invulling die recht doet aan het prachtige station en waarde heeft voor de stad en de reizigers. We kennen allemaal de mooie hal, maar zijn er in het ontwerp van Gosschalk nog meer juweeltjes te ontdekken? En kunnen deze weer betekenis krijgen? NS verkent momenteel de mogelijkheden van het stationsgebouw. Uit een aantal (Groninger) architectenbureaus selecteerde NS in 2021 het meest geschikte team om de potentie van het gebouw in kaart te brengen en een verleidelijk perspectief te schetsen voor een krachtige lokale identiteit. Ons bureau vervult een ondersteunende en adviserende rol.

Harlingen

De monumentale perronkappen van station Harlingen staan er al bijna 160 jaar. In de loop der tijd zijn de kappen aangepast en is het uiterlijk veranderd. ProRail renoveert de kappen en geeft ze hun originele uitstraling terug, daarbij rekening houdend met duurzaamheid en de eisen van de huidige tijd. In de eerste helft van 2021 zijn de werkzaamheden afgerond. Ons bureau dacht mee over de duurzame aanpassingen en het terugbrengen van de historische waarde en beleving van de kappen.

Haarlem

Net als veel andere steden heeft Haarlem te maken met een forse groei van het bus- en fietsvervoer. Die groei is niet zomaar te accommoderen in de stationsomgeving. Ondertussen liggen er plannen voor het verdichten en

transformeren van bestaande gebouwen in de omgeving. Ook is de gemeente voornemens om de openbare ruimte en de toeleidende wegenstructuur te verbeteren. Om te zorgen dat al deze dynamiek tot een integrale verbetering leidt, zijn in 2020, mede op advies van ons bureau, diverse ontwikkelscenario's onderzocht. Dit heeft geleid tot een aantal voorkeursmodellen. In 2021 is de gemeente begonnen met een interne evaluatie van de scenario's. De intentie is om in 2022 met alle stakeholders tot een gezamenlijk integraal ontwikkelplan te komen. Bureau Spoorbouwmeester zal als adviseur betrokken blijven bij de gehele ontwikkeling.

Hazerswoude Koudekerk

In november 2020 stemde het Rijk in met de komst van een nieuw station bij Hazerswoude-Rijndijk: Hazerswoude Koudekerk. Het plan voor het nieuwe station wordt momenteel uitgewerkt door ProRail, NS, gemeente Alphen aan den Rijn en de provincie Zuid-Holland. Bureau Spoorbouwmeester is als adviseur betrokken en heeft een pleidooi gehouden voor het realiseren van het eerste circulaire en biobased station van Nederland op deze plek.

Heemstede-Aerdenhout

In 2020 is begonnen met de transformatie van de wachtkamers van het uit 1958 stammende station Heemstede-Aerdenhout, een ontwerp van Koen van der Gaast. Inmiddels zijn de wachtkamers weer in oude luister hersteld. Ook is de markante architectuur van het gemeentelijk monument en Collectiestation weer goed zichtbaar, mede dankzij inspanningen van ons bureau.

's-Hertogenbosch

Op en rond het knooppunt 's-Hertogenbosch komen veel opgaven samen. Van de groei van het aantal reizigers en het (regionale) ov tot de stedelijke ontwikkeling van de spoorzone en het toenemende gebruik van de fiets. Om alle opgaven goed op elkaar af te

stammen is in 2020 door VenhoevenCS een inspirerend perspectief gemaakt voor een aantrekkelijk en toekomstbestendig stationsgebied. Bij het project is een groot aantal partijen betrokken: het ministerie van I&W, ProRail, de gemeente 's-Hertogenbosch, NS en de provincie Noord-Brabant. Bureau Spoorbouwmeester treedt op als adviseur. In 2021 zijn de betrokkenen volop bezig geweest met het voorbereiden van de MIRT-verkenning waarmee toegewerkt wordt naar een voorkeursalternatief wordt toegewerkt. De verkenning wordt in 2022 afgerond.

Hilversum

Het stationsgebied van Hilversum ligt op een steenworp afstand van het stadscentrum. Intentie is om van het stationsgebied een nieuwe brink te maken die het station en het centrum met elkaar verbindt. Aan de oostkant van het station werkt de gemeente in het kader van de Gebiedsagenda 1221 aan een levendig plein. Ook werkt de gemeente samen met ProRail aan nieuwe fietsenstallingen aan beide kanten. Daarbij komt de stalling aan de centrumzijde in een kelder onder de nieuwe bebouwing op het plein. In 2021 is gestudeerd op de rol en betekenis van het station in de toekomstige setting. Een station dat bovendien vergroot moet worden omdat het er mede door de komst van de nieuwe HOV-bus steeds drukker wordt.

Hilversum Sportpark

Het Arenapark, grenzend aan station Hilversum Sportpark, zal de komende jaren transformeren naar een levendige wijk waar plek is voor wonen, werken, sporten en studeren. Het afgelopen jaar is het Masterplan vertaald naar stedenbouwkundige scenario's. Verplaatsing van het station wordt onderzocht, maar ook de verbetering van het stationsgebied in de huidige configuratie van de perrons is onderwerp van gesprek.

Hoorn

De Poort van Hoorn is dé mobiliteitsknoop van Hoorn en de regio West-Friesland. Dagelijks maken duizenden mensen gebruik van dit gebied. De gemeente Hoorn werkt samen met NS Stations, ProRail en de provincie Noord-Holland aan de ontwikkeling van de Poort van Hoorn. Bureau Spoorbouwmeester adviseert de gemeente en de spoorpartijen bij het maken van de stedenbouwkundige plannen voor een aantrekkelijk woonwerkgebied, op een steenworp afstand van een modern multimodaal mobiliteitsknoop en de prachtige historische binnenstad.

Kampen

Station Kampen, gelegen aan de spreekwoordelijke overkant van de IJssel, was ooit het drukke middelpunt van de garnizoens- en universiteitsstad Kampen. Twintig jaar geleden sloot NS een groot deel van stationsgebouw. De bedrijvigheid nam af en ook de reizigersvoorzieningen konden kleiner gehuisvest worden. Aangewakkerd door

de elektrificatie van het Kamperlijntje (de spoorlijn tussen Kampen en Zwolle), de herinrichting van de perrons en de nieuwbouwplannen voor het Bolwerk Buitenwacht staat het stationsgebouw tegenwoordig weer volop in de belangstelling. Onderzocht wordt hoe dit bijzondere en mooie monument weer opengesteld kan worden en weer een rol kan gaan spelen als entree van de stad.

Leeuwarden

Iedereen die afgelopen jaar station Leeuwarden bezocht is opgevallen dat de prachtige kappen aan de achterkant allemaal zijn verdwenen. Gelukkig is het een tijdelijke situatie. In 2016 is geconstateerd dat de 130 jaar oude dak- en luifelconstructie hard toe waren aan renovatie. Alle oude verflagen worden verwijderd, de constructie wordt gerepareerd en voorzien van nieuwe conservering. Dat kon het beste door de gehele constructie te demonteren en later weer op te bouwen. In 2021 liet NS uitgebreid kleurenonderzoek doen. Op grond daarvan krijgt het stationsgebouw

straks de originele kleuren terug. Kap en stationsgebouw zijn daarmee weer helemaal klaar voor de toekomst.

Leiden

Het knooppunt Leiden Centraal is onderdeel van de MIRT-verkenning Oude lijn en knooppunten die naar verwachting in 2022 gestart zal worden. De concept-startbeslissing voor de MIRT-verkenning en het scopedocument voor Knooppunt Leiden zijn in juli 2021 afgerond. Bureau Spoorbouwmeester had hier een adviserende rol. Er zijn drie hoofdalternatieven beschreven die in de MIRT-verkenning naast het referentie-alternatief onderzocht gaan worden. Ondertussen werkt de gemeente aan gebiedsontwikkelingen in de stationsomgeving, waaronder de in 2021 vastgestelde Gebiedsvisie Stationsgebied. De MIRT-verkenning biedt kansen om in nauwe samenwerking met alle betrokken partijen alle opgaven te verknopen. Zo kan een stevige basis gelegd worden onder een toekomstbestendige en kwalitatief hoogwaardige relatie tussen spoor, station en stad. Uit eerdere studies en projecten is al gebleken dat de beperkt beschikbare ruimte een belangrijk aandachtspunt is. Niet in de laatste plaats vanuit de optiek van ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid.

Lelystad

De gemeente Lelystad wil het stationsgebied verdichten en verlevendigen. Onder het viaductstation wordt de fietsenstalling uitgebreid en opnieuw ingericht. De gevels worden open en transparant; veiliger voor de gebruikers en aantrekkelijker voor de omgeving. Bureau Spoorbouwmeester adviseert NS en ProRail mede op basis van de ambities en uitgangspunten van de gemeente.

Lochem

Aan de noordkant van Lochem wordt gewerkt aan een nieuwe provinciale (rond)weg. De aanleg zorgt ook rond het station voor een grootschalige verandering. In 2021 adviseerde Bureau Spoorbouwmeester over de inpassing van de weg en de consequenties voor

het functioneren van het station en de stationsomgeving. Ons bureau heeft zitting in het Kwaliteitsteam N346 dat op initiatief van de provincie Gelderland is ingesteld om de ruimtelijke kwaliteit te bewaken. Ook adviseert het team over de inzendingen binnen de tender.

PHS Meeteren-Boxtel – station Vught

Om de groei van het aantal reizigers mogelijk te maken, wordt de komende jaren het spoor tussen Utrecht en Eindhoven aangepast. Een van die aanpassingen betreft het goederenvervoer. Want ook daar is extra ruimte voor nodig. Goederentreinen rijden in de toekomst meer via de Betuweroute. Zo ontstaat er op andere sporen ruimte voor extra reizigerstreinen. De nieuwe route moet uiteraard zorgvuldig worden aan- en ingepast. Ter hoogte van Meeteren wordt met spoorbruggen over de A15 een verbinding gemaakt met de Betuweroute. Bij Vught wordt het spoor verdiept aangelegd. Bureau Spoorbouwmeester werkt met ProRail en de betrokken omgevingspartijen aan zorgvuldige inpassings- en beeldkwaliteitsplannen voor de spoorbogen, tunnelbakken en uiteraard het station Vught.

Maastricht

In Maastricht is de afgelopen jaren flink geïnvesteerd in de restauratie van de monumentale stationshal. De gevel, de pui en het markante glas in lood zijn aangepakt. Ook is nieuwe verlichting aangebracht en verdween de 'verminkende verbouwing' uit een voormalige visitatiehal. Die grandioze ruimte toont zich nu weer als vanouds en is beschikbaar voor een horecafunctie. De betrokken architecten hebben de zolderverdiepingen van het omvangrijke grensstation verbouwd tot kantoor- en verblijfsruimtes voor de NS-conducteurs. Samen met de nieuwe fietsenstalling onder het voorplein is het station aan de stadszijde weer helemaal klaar voor velen jaren gebruiksplesier. Het meerjarige en intensieve advieswerk van Bureau Spoorbouwmeester uit

zich in de integrale kwaliteit van de verbouwing. Vraagstuk voor de komende jaren blijft de ontoereikende traverse naar de perrons en de door de gemeente beoogde opwaardering van de huidige 'achterkant' van het station.

Middelburg

In Middelburg is gewerkt aan de restauratie van dit bijzondere stationsgebouw. Daarbij zijn ook de perronkappen aangepakt en zijn er aanpassingen gedaan aan het perron en de tunnel. Ons bureau adviseerde over de ontwikkelingen en de waarde van een integrale aanpak.

Naarden-Bussum

Als onderdeel van het PHS is op station Naarden Bussum het westelijke spoor gesaneerd. In 2021 zijn hiervoor werkzaamheden uitgevoerd. Ook is de stationshal voorzien van nieuwe plavuizen; op maat gemaakt naar historisch voorbeeld. Ook is de verstorende fietsstalling tussen gebouw en sporen vervangen door een aangename wachtplek met groenvoorzieningen. In 2021 heeft Bureau Spoorbouwmeester geadviseerd over de restauratie van de gevels van het stationsgebouw. Deze werkzaamheden zullen in 2022 voltooid worden.

Nunspeet

ProRail wil snel zo veel mogelijk overwegen opheffen. Dat is essentieel omdat er steeds meer treinen steeds intensiever en sneller gebruik maken van het netwerk. Tegelijk neemt de mobiliteit op de weg ook toe waardoor de kruising steeds intensiever gebruikt wordt. In Nunspeet wordt duidelijk dat het opheffen van de overweg heel veel meer kan zijn dan 'slechts' het oplossen van een mobiliteits- of veiligheidsprobleem. Zo worden de weerszijden van het spoor op landschappelijke manier met elkaar verbonden naar een ontwerp van West 8. De stationsentree verbindt zo het centrum met het Veluwetransferium, waardoor het station het startpunt wordt van een fiets- of wandeltocht.

Oss

De Kunstcommissie is gevraagd te reageren op voorstellen voor de restauratie en herinrichting van de stationshal van station Oss. Daar worden de glasmozaïeken en de zitgroep die kunstenaar Jacques Slegers in samenwerking met architect Peter Kilsdonk ontwierp hersteld. Op basis van kleurenonderzoek kwam restauratiearchitect Joost Ruland achter de oorspronkelijke uitvoering.

Roermond

Roermond heeft een nieuw busstation gekregen, direct grenzend aan het bestaande station. Ondertussen ondergaat het station zelf een vernieuwingsslag. De verbouwing omvat onder meer de toevoeging van een 'huiskamer' voor het station. Verder wordt de nieuwe outillage geplaatst en wordt het bestaande dienstgebouw omgebouwd tot wachtruimte. Bureau Spoorbouwmeester is sinds 2020 betrokken bij het ontwerp en de inpassing.

Roosendaal

Ook in Roosendaal speelt het vraagstuk 'gebiedsontwikkeling' een belangrijke rol in de stationsomgeving. Binnen dit kader en in vervolg van eerdere adviezen, onderzoekt de gemeente met NS Vastgoed hoe het stationsgebied zich kan ontwikkelen. Ook in 2022 zal ons bureau als adviseur betrokken blijven. Onder meer bij het opstellen van een handelingsperspectief en het onderzoek naar de ontwikkelmogelijkheden van het stationsplein en het aangrenzende gebied met de monumentale douaneloodsen.

Schiedam Centrum

Voor station Schiedam is in het kader van het MoVe-traject langs de Oude Lijn onderzoek gedaan naar de ontwikkelvraagstukken van het stationscomplex. Dit in relatie tot de reeds door de gemeente vastgestelde gebiedsontwikkelingsplannen voor de huidige achterzijde van het station. Op advies van ons bureau is in 2021 een architect geselecteerd die de knelpunten en potenties van het

station in kaart heeft gebracht. Dit onderzoek levert ook input voor het verdere ontwikkelonderzoek binnen het 'Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)'.

Schiphol Airport

Zowel het landelijk spoornet als het regionale en lokale ov worden op en rond Schiphol Plaza met elkaar verknoot tot de Multimodale Knooppunt Schiphol (MKS). De groei van het aantal reizigers en het succes van de multimodale knoop vraagt wel om aanpassingen zodat de luchthaven ook in de toekomst goed bereikbaar blijft. Op basis van een overallstrategie is in 2021 een drietal opgaven nader uitgewerkt, te weten het busstation op het Van Dellaertplein, de herinrichting van Plaza en de treinperrons met stijg- en daalpunten. Samen met de Supervisor Architectuur en Stedenbouw van Schiphol stuurde Bureau Spoorbouwmeester op de integrale ruimtelijke kwaliteit van alle opgaven.

Steenwijk

Samen met gemeente Steenwijkerland

en de provincie Overijssel werkt de spoorsector aan de herinrichting van het station en de stationsomgeving in Steenwijk. Inzet is een mix aan duurzame vervoersmogelijkheden waarbij het station het centrale middelpunt wordt om van daaruit de mooie omgeving te bezoeken. Daaronder vallen de prachtige vesting en de historische binnenstad van Steenwijk die vlak bij het station liggen. Andere bestemmingen zijn het Nationaal Park Weerribben-Wieden, Giethoorn, de Koloniën van Weldadigheid bij Veenhuizen en Zuiderzeestadjes als Blokzijl en Vollenhove. Verder zijn ook de Nationale Parken Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold vanaf het station goed bereikbaar. Het bestaande station wordt getransformeerd tot een knooppunt voor stad en regio. Een waardestellend onderzoek vormt de basis voor de plannen.

Tilburg

Station Tilburg heeft de afgelopen jaren een enorme transformatie ondergaan. Maar: de transformatie is nog niet compleet. In het kader van het PHS

.....
Tilburg

denkt ProRail aan een extra zijperron met eigen opgang aan de voormalige achterkant. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde over over de architectonische vormgeving van dit nieuwe zijperron dat voorzien zal worden van een eigen luifel. Ook adviseerden we in 2021 over de verbouwing van het voormalige seinhuis tot een transformatorgebouw. Hiervoor was ook afstemming nodig met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).

Utrecht Centraal

De gemeente en provincie Utrecht en Bureau Spoorbouwmeester werken aan een plan voor de busstations aan de Jaarbeurszijde en de Centrumzijde. Doel is het verbeteren van de ruimtelijke en de verblijfskwaliteit. Daarvoor worden verschillende middelen ingezet, waaronder ook beeldende kunst. Het lukte kunstenaar Gabriel Lester om met het werk Lichaam en Geest van de sombere en onaangename omgeving een tot de verbeelding sprekende plek te maken. Naast het werk van Lester is Utrecht Centraal sinds november 2021 nog een kunstwerk rijker: Tristan Gong van Sarah van Sonsbeeck. Het is een schenking van het JCArt Fund dat als doel heeft om werk van jonge kunstenaars te tonen in publieke ruimte. De Kunstcommissie adviseerde NS Stations positief over de geschiktheid van het kunstwerk en adviseerde bij de realisatie van het kunstwerk op het stationsbalkon.

Utrecht Cartesiusdriehoek

Naast de gebiedsontwikkeling Cartesiusdriehoek in Utrecht ligt een opstel- en onderhoudsterrein van ProRail en Nedtrain. De gemeente wil het terrein graag overbouwen en voorzien van een dak met een openbaar park. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde in 2021 over de ruimtelijke inpasbaarheid, mede in relatie tot de BonS-onderzoeken van ProRail. In 2022 moet uit nader onderzoek blijken of de plannen technisch en financieel haalbaar zijn.

Uitgeest

De Zientunnel bij station Uitgeest verandert in het kader van het PHS van een gecombineerde langzaamverkeer-reizigerstunnel naar een verbinding tussen de beide spoorzijden voor voetgangers en fietsers. Om de ervaring van de tunnel te verbijzonderen wordt een kunstwerk gerealiseerd. ProRail schreef begin 2021 op advies van de Kunstcommissie en in overleg met gemeente een meervoudige schetsopdracht uit. Na consultatie van de bewoners adviseerde de beoordelingscommissie om te kiezen voor het schetsontwerp van Elspeth Diederix. In haar ontwerp komt het thema 'verbinden' overtuigend tot expressie. Zo legt ze een verbinding met het landschap en met de geschiedenis van Uitgeest en haar omgeving. In het najaar van 2021 is onderzocht hoe het kunstwerk ruimtelijk afgestemd kan worden op het ontwerp van de tunnel. Het definitief ontwerp zal in 2022 gemaakt worden. Realisatie van het kunstwerk staat gepland voor 2025.

Venray

De stationsomgeving van Venray krijgt een update. Hiervoor heeft Karres en Brands een integraal plan gemaakt waarbij ook de toegang tot de perrons van een nieuwe luifel wordt voorzien. In 2022 zal het plan uitgevoerd worden. Ons bureau vervult een adviserende rol.

Vlissingen

De stationsomgeving van Vlissingen, een van de weinige kopstations in Nederland, zal de komende jaren getransformeerd worden als gevolg van het verdwijnen van de veerdienst. Bureau Spoorbouwmeester droeg bij aan en adviseerde over het Handelingsperspectief en de voorbereidingen op de aanpassing van het station en de stationsomgeving.

Weesp

De corridor Schiphol – Lelystad zal in de toekomst intensiever gebruikt worden. Treinen zullen Weesp sneller en vaker passeren. Geluidsschermen moeten voorkomen dat de omgeving daardoor

extra belast wordt. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan plannen voor de omgeving van station Weesp. Doel van de plannen is het verbeteren van de verbinding tussen het historisch centrum van Weesp en de Bloemendalerpolder waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen. Andere doelen zijn het vergroten van de bereikbaarheid van het station en de transformatie van het stationsgebied tot een aantrekkelijk woonwerkgebied. Bureau Spoorbouwmeester adviseert de gemeente en de spoorpartijen over de geluidwerende maatregelen en de planvorming op en rond het station.

Woerden

In de omgeving van station Woerden worden onder de noemer Poort van Woerden de komende jaren 4000–5000 nieuwe woningen gebouwd. Het omvat de projecten Nieuw-Middelland (een transformatie van bedrijventerrein Middelland-Noord naar een stedelijk woonwerkgebied), Snellerpoort en het Stationsgebied, dat de verschillende stadsdelen met elkaar gaat verbinden en op termijn autovrij zal worden. Het gebied moet een aantrekkelijke entree worden naar het Groene Hart en passen bij de Woerdense maat en schaal. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde samen met ProRail en NS de gemeente en de ontwerpers over de rol en betekenis van het station in deze gebiedsontwikkeling.

Wolfheze

Om veiligheidsredenen maar ook om het verkeer beter te laten doorstromen worden op veel plekken plannen gemaakt voor de vervanging van de gelijkvloerse kruisingen c.q. spoorwegovergangen door tunnels. In Wolfheze, waar de spoorwegovergang naast het monumentale stationsgebouw ligt, is het opheffen van de overweg aanleiding om ook de stationsomgeving en het station opnieuw in te richten. Door hier 'werk van werk' te maken en opgaven te koppelen ontstaat er ruimte voor extra kwaliteit. Ons bureau is als adviseur betrokken bij het project.

Zaandam Kogerveld

Het afgelopen jaar is gewerkt aan een gebiedsvisie voor de omgeving van station Zaandam Kogerveld. De visie schets de mogelijkheden tot verdichting, vergroening en verbetering van de stad, hetgeen leidt tot een versterking van de regionale betekenis van de Zaancorridor. Samen met ProRail en NS werkte Bureau Spoorbouwmeester aan de visie. Daarin vervult het station zowel de rol van 'sociale motor en kloppend hart' als schakel tussen de buurten.

Zoetermeer Centrum

Station Zoetermeer centrum is door de gemeente in 2021 naar voren geschoven als locatie voor extra gebieds- en mobiliteitsontwikkeling. Het kenmerkende atypische station over de snelweg, kent een grote spreiding van bushaltes op een in verhouding grote afstand van het treinstation. De wens van de gemeente is om de haltes te bundelen en te herpositioneren op een nieuw busplatform, te bouwen boven de snelweg. Ook heeft de gemeente de wens om het treinstation ingrijpend te verbouwen en om extra fietsenstallingen aan te leggen. In 2021 is na een interventie van Bureau Spoorbouwmeester een lopende en in het begin niet met de spoorsector afgestemde uitvraag aangepast. Het heeft gezorgd voor een beter evenwicht tussen de belangen van de spoorpartijen en de transformatiewensen van de gemeente. Ons bureau adviseerde vervolgens over de architectenselectie en zal in 2022 ook de verdere ontwerpstappen van advies voorzien.

Zwolle – voetgangersbrug Engelenpad

Het stationsgebied van Zwolle is de schakel tussen de oude stad en de nieuw te ontwikkelen woon- werkgebieden aan de zuidzijde van het spoor. De loopverbinding die door gemeente Zwolle ontwikkeld is, slaat letterlijk een brug tussen de beide spoorzijden. Het biedt ook ruimte aan het zogenaamde Engelenpad dat de binnenstad en de IJssel met elkaar verbindt. Met 'de opgetilde straat' wordt bovendien een aantrekkelijk

en groen verblijfsgebied toegevoegd aan de spoorzone. Bureau Spoorbouwmeester hielp de gemeente en ProRail bij het opstellen van het Beeldkwaliteitsplan en adviseerde over het ontwerp van de brug.

Zwolle – fietsenstalling en voorplein

Nog niet zo lang geleden werd het stationsplein van Zwolle gedomineerd door auto's, bussen en fietsen. Niet bepaald een fijne verblijfsplek dus en een 'hobbel' in de route naar de binnenstad. Dat is rigoreus veranderd. De bussen verhuisden al eerder naar het zuidelijke perron van de vervoersknoop. Verder werd in een lichte ondergrondse stalling ruimte gecreëerd voor 5500 fietsen. De metamorfose naar het groenste stationsgebied van Nederland werd in 2021 met de herinrichting van de Stationsweg en het Stationsplein helemaal zichtbaar. Bureau Spoorbouwmeester hielp bij het maken van het Ontwikkelperspectief en de concrete vertaling hiervan in de stalling en de pleininrichting.

Zwolle – duurzaam station

Terwijl het stationsplein op de schop ging, renoveerde en verduurzaamde NS het stationsgebouw van Zwolle.

Ondertussen onderzocht ProRail de mogelijkheid van het plaatsen van een zonne-energiesysteem op de kappen van het station. Hiermee kan het station in de toekomst een groot deel van de benodigde stroom zelf opwekken. Bureau Spoorbouwmeester werkte samen met NS en ProRail aan deze duurzame transitie en een zorgvuldige plaatsing en inpassing van alle middelen. Hierdoor wordt het station het stralende én duurzame middelpunt van het stationsgebied.

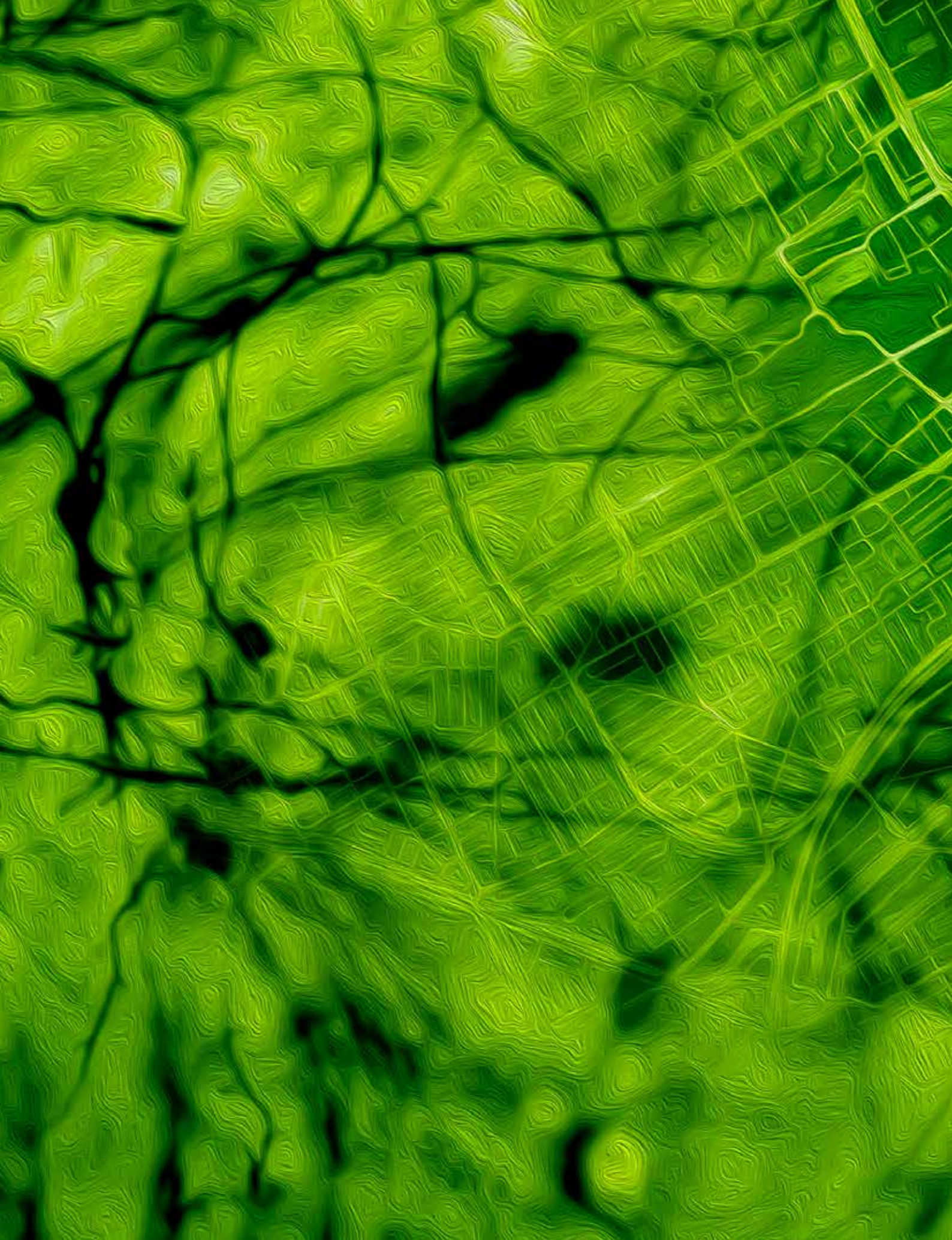
Zwolle – spoorzone

Het gebied ten zuiden van het station en rond de oude industriële hallen, verandert de komende jaren in een nieuw en bruisend stuk stad. Er komt veel groen en zelfs een nieuw park: het Spoorpark. Ook is ruimte voor circa 1200 woningen, gecombineerd met innovatieve en creatieve bedrijven en organisaties. Uitgangspunt is een mix aan functies: wonen, werken, onderwijs, culturele voorzieningen en horeca. Bureau Spoorbouwmeester adviseerde NS en gemeente over de plannen waarmee Zwolle een volgende stap zet in de ambitie het groenste stationsgebied van Nederland te worden.

Communicatie en inspiratie

Naast beheer en ontwikkeling draagt Bureau Spoorbouwmeester het Spoorbeeld tevens uit via presentaties, workshops, publicaties en artikelen. Hieronder volgt een overzicht.

Presentaties en workshops

On-boarding Spoorbeeldmodule voor nieuwe medewerkers van NS en ProRail

In 2021 is een eerste Spoorbeeldmodule ontwikkeld voor on-boarding-personeel bij NS en ProRail. De module bestaat uit twee delen: Spoorbeeld ervaren en Spoorbeeld begrijpen. De Spoorbeeldmodule is ontwikkeld als eerste kennismaking met, en introductie op het Spoorbeeld en het werk van Bureau Spoorbouwmeester. Het gaat in op het doel en de werking. De module is geschikt om opgenomen te worden in het inwerkprogramma van nieuwe medewerkers van NS en ProRail en is te vinden op spoorbeeld.nl onder opleidingen.

Week van de circulaire economie 1 – 5 februari

Tijdens de Week van de Circulaire Economie organiseerde Bureau Spoorbouwmeester samen met ProRail en Pakhuis de Zwijger dagelijks een online-programma met webinars rond de vraag: wat is de duurzame en circulaire toekomst van het Nederlandse spoor? Twee seminars gingen over de circulaire ontwerppoging. Op 1 februari

startten we met het seminar *Circulair bouwen: helder opdrachtgeverschap en ontwerpkracht*. Opdrachtgevers en ontwerpers gingen hier met elkaar in gesprek rond de vraag wat ProRail en NS als grote opdrachtgevers kunnen doen om de transitie naar bouwen en beheren te ondersteunen. Het gesprek werd gevoerd door Eric Luiten (Spoorbouwmeester), Astrid Bunt (ProRail Stations), Sebastiaan de Wilde (NS Stations), Peter van Assche (Bureau SLA), Jan Jongert (SuperUse), Hans Hammink (Architekten Cie.) en Stan Kerkhofs (Rijkswaterstaat). Op 4 februari presenteerde Peter van Assche het essay *De duurzame ontwerppoging van het spoor*. Hij vertelde wat het oplevert als je anders over de duurzame opgave nadenkt. Ook Spoorbouwmeester Eric Luiten, architect Leonie Welling en studenten van de Academie van Bouwkunst Amsterdam leverden een bijdrage. Beide seminars werden gemodereerd door Indira van 't Klooster.

Masterclass Het Nieuwe Stationskwartier

1 februari

Naar aanleiding van de begin 2021 gelanceerde publicatie *Het Nieuwe Stationskwartier* gaf onze adviseur Miguel Loos een online masterclass aan medewerkers van NS en ProRail. Met de masterclass werd uitleg gegeven over het doel en de inhoud van *Het Nieuwe Stationskwartier*. De speciaal ontwikkelde presentatie werd nog verscheidene keren herhaald.

HPP Het Nieuwe Stationskwartier

4 februari

Voor het bouw- en vastgoednetwerk Holland Property Plaza ging Spoorbouwmeester Eric Luiten tijdens een online meeting in gesprek over de ontwikkeling van stationslocaties. Andere deelnemers waren directeur Vastgoed NS Stations Sebastiaan de Wilde, directeur Stations ProRail Astrid Bunt en Delroy Blokland van het directieteam OV en Spoor van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Focus lag op de interactie tussen knooppunt-

en stadsontwikkeling. Hoe bereiken we synergie? En welke factoren zijn doorslaggevend voor het succes van de gebiedsontwikkeling?

Presentatie Het Nieuwe Stationskwartier Gemeente Amsterdam

15 april

Op 15 april presenteerde adviseur Miguel Loos het Spoorbeeld en de inhoud van de publicatie Het Nieuwe Stationskwartier aan de gemeente Amsterdam. Het betrof een algemene (online) presentatie met aandacht voor de Spoorbeeldvisie en de diverse handreikingen uit Het Nieuwe Stationskwartier. De interactieve presentatie werd goed ontvangen.

Webinar Handboek Kunst op stations 21 april, 11 mei en 20 mei

In 2021 verscheen het Handboek Kunst op Stations. Voor de Kunstcommissie voor stations was dit aanleiding voor de organisatie van vier webinars voor medewerkers van ProRail en NS Stations. Onze adviseur Evelien de Munck Mortier

gaf de presentatie samen met Eveline Braak (ProRail) en Martine van der Voort (NS Stations). Doel: iedereen die te maken krijgt met kunst op stations meenemen in het kunstbeleid en de cultuurhistorische betekenis van de kunstcollectie op stations. Ook was er ruimte voor vragen over beheer en instandhouding. Het proces voor nieuwe kunstopdrachten en de beoordeling van verzoeken van omgevingspartijen. Tijdens de webinars kwamen uiteraard veel inspirerende voorbeelden voorbij.

Webinar Stationscongres Nijmegen - Zwolle

27 mei

Adviseur Miguel Loos was een van de sprekers tijdens het Stationscongres Nijmegen Zwolle. In zijn webinar ging hij in op de stationsomgeving van de toekomst. Belangrijke aandachtspunt was de omgang met complexe meerjarige gebiedsontwikkelingen in Spoorzones. Opgedane kennis en ervaring op het gebied van governance, samenwerking en financiering werd gedeeld. Tijdens

het dynamische webinar werden ook de onderzoeksresultaten gedeeld van een studie naar de stations van Nijmegen en Zwolle. Het webinar werd gepresenteerd vanuit Studio Honig in Nijmegen.

Presentatie NS Stations Team Noordoost

31 mei

Voor de stationsmanagers van het team Noordoost van NS gaf adviseur Jos van den Hende een presentatie over het Spoorbeeld en de rol van Bureau Spoorbouwmeester. Samen gingen ze in gesprek over de betekenis van het vormgevingsbeleid in de praktijk, de bruikbaarheid in regio Noordoost, de vindbaarheid van elkaar en de gemeenschappelijke doelen.

Webinar Trafikverket

16 juni

Het Nederlandse spoor beschikt over een rijke traditie als het gaat om stationsgebouwen- en omgevingen met hoogwaardige architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke kwaliteit. Voor Trafikverket, het Zweedse ProRail, gaf adviseur Liesbeth Boeter een presentatie over de wijze waarom deze ruimtelijke kwaliteit bij stationsprojecten tot stand komt. Aan de hand van gerealiseerde Nederlandse projecten vertelde zij over de behaalde successen. Ook vertelde ze over de manier waarop kwaliteitsborging onderdeel is van de projecten en aanbestedingen en over de rol van Bureau Spoorbouwmeester.

Webinar Omgevingswet over Gezondheid en Spoor

24 juni

Spoorbouwmeester Eric Luiten en Erik Mol van ProRail 'afdeling Leefomgeving, Juridische zaken en Vastgoed (LJV)' gaven een interne presentatie aan ProRail medewerkers over het realiseren van een gezonde omgeving; een van de hoofdoelen van het omgevingsbeleid. Wat betekent gezondheid op en rond stations en het spoor? Wat zijn mogelijke beoordelingscriteria? Op welke manier en met welke tools kan je gezondheid op

en rond stations gestimuleerd worden? En wat is er nodig om ideeën op dit vlak concreet te maken in projecten?

ProRail trainees

2 september

Adviseur Miguel Loos gaf een presentatie aan ProRail Trainees over het Spoorbeeld. In een online presentatie werden de nieuwe trainees bovendien op de hoogte gebracht van de missie en het werk van Bureau Spoorbouwmeester.

Dag van de Rail

5 oktober

Tijdens de Dag van de Rail in Arnhem gaf adviseur Liesbeth Boeter een presentatie met de titel *Vormgeven aan een duurzaam spoor*. Aan de hand van een aantal *best practices* liet zij zien wat er al gebeurt op het vlak van duurzaamheid en het spoor. Zo kwamen onder andere de zonnepanelen in Eindhoven, het modulaire en biobased Railgebonden Gebouw en de ontwerpen ten behoeve van het Whatiflab voor de Dutch Design Foundation voorbij. Ook de ambities voor vergroening van stations, zoals verwoord in het nieuwe *Landschapsplan voor het spoor*, werden gepresenteerd.

Presentatie Het Nieuwe Stationskwartier Spoorzone Groningen

7 oktober

Adviseur Jos van den Hende ging online in gesprek met het ontwerpteam van de gemeente Groningen dat zich bezighoudt met de ontwikkeling van de plannen aan de centrumzijde van Spoorzone Groningen. Hij presenteerde Het Nieuwe Stationskwartier en aanknooppunten uit het Spoorbeeld voor het ontwikkelen van dit nieuw stuk stad. Het gesprek ging ook over de betekenis van het Stationskwartier in voor Groningen-stad en Ommelanden.

De rechtvaardige stad

25 oktober

Spoorbouwmeester Eric Luiten schoof als commentator aan bij een stadsdebat van Architectuurcentrum Nijmegen en de Radboud Universiteit. De avond bracht het thema van de rechtvaardige

stad in verband met de verbouwing van station Nijmegen. De Spoorbouwmeester legde uit hoe het ontwerpproces zich voltrekt. Ook sprak hij zijn enthousiasme uit over het waarschijnlijke resultaat dat zeer zeker bij zal gaan dragen aan een aantrekkelijker en zeker ook veiliger stationsgebied.

Stationsgebieden België SPRYG Real Estate Academy

27 oktober

Adviseur Miguel Loos was een van de sprekers bij het SPRYG Real Estate Academy congres in Brussel. Voorafgaand gaf Miguel twee stellingen mee: 'zonder groei van het aantal reizigers geen investeringen in het openbare vervoer of in de stations' en 'zet de in de steden de voetganger en de fietser op een om het openbare vervoer te laten groeien.' Het was boeiend om te horen dat onze zuiderburen met vergelijkbare dynamische gebiedsontwikkelingen rond stations te maken hebben als wij in Nederland. Lof was er voor de aanbevelingen uit onze publicatie Het Nieuwe Stationskwartier die ook in België als waardevol en inspirerend beschouwd werden.

STADsLab Spoorzone

10 november

In het STADsLab Spoorzone Dordrecht gaf Spoorbouwmeester Eric Luiten een presentatie over Het Nieuwe Stationskwartier. Aan de hand van het perspectief dat architectenbureau Mecanoo maakte voor de parkzijde van het station werd een gesprek gevoerd met betrokken burgers over de kwetsbaarheden en kansen van het stationsgebied van Dordrecht.

Inspiratiesessie circulaire stations

11 november

Hoe kun je een ontwerp maken van duurzame materialen? Hoe kun je materiaal hergebruiken of juist een andere bestemming geven? En hoe is de markt te stimuleren op het vlak van circulariteit? Dergelijke vragen kwamen aan bod tijdens een inspiratiesessie van NS Stations, ProRail en Bureau Spoorbouwmeester. De sessie toonde waar we staan en waar we tegenaan lopen als we circulair en duurzaam gaan ontwerpen en bouwen. Tijdens de inspiratiesessie werd een oproep gedaan tot samenwerking en werd het doel gesteld om in 2040 circulaire stations te kunnen ontwerpen en bouwen.

Presentatie Spoorbeeld 2028

11 november

De lancering van de nieuwe Spoorbeeldsite werd aangegrepen voor een toelichting op de vernieuwingen en een terugblik op de werkzaamheden die aan de update voorafgingen. Dat gebeurde met en voor de betrokken bouwers van de site, het team van Bureau Spoorbouwmeester en genodigden en betrokkenen vanuit NS en ProRail. De site zal ieder jaar geüpdatet worden zodat het geheel actueel blijft. In 2021 werd tevens het content managementsysteem vernieuwd op basis van de laatste (technische) inzichten en een uitgebreide analyse van het gebruik.

Samenwerken aan de Haagse stations

Bureau Spoorbouwmeester organiseerde in 2021 drie workshops met ProRail en NS rond de Haagse stations. Doel was kennis delen, projecten bespreken, het agenderen van gemeenschappelijke thema's en richting geven aan de ruimtelijke opgave die speelt rond de stations. De workshops krijgen in 2022 een vervolg.

Overzicht nieuws en artikelen

Perspectiefwissel: de verbeelding van circulair denken voor het spoor 18 februari

Volgens architect Peter van Assche vergt de stap van lineair naar circulair denken vooral een culturele omslag. Hij werkt deze stelling uit in het essay *Perspectiefwissel*. Het essay maakt duidelijk dat circulair denken ook en misschien wel juist voor het spoor een vanzelfsprekendheid zou moeten zijn.

Spoorbeeldverhaal #9: de periferie centraal 23 maart

In de serie *Spoorbeeldverhalen* schreef Kirsten Hannema een artikel over de vernieuwde stations van Assen, Driebergen-Zeist en Rotterdam Alexander. Bij alle drie konden de openingsfeestjes als gevolg van Corona niet doorgaan. Ondertussen tonen de drie stations hoe

de blik van de stad geleidelijk richting de periferie en het regionale station aan het verschuiven is.

Handboek Kunst op stations 31 maart 2021

De Kunstcommissie voor stations, een samenwerking tussen NS Stations, ProRail en Bureau Spoorbouwmeester, adviseerde de afgelopen jaren bij uiteenlopende kunstprojecten- en initiatieven. Al deze ervaringen zijn nu gebundeld in een nieuw handboek: *Kunst op stations*. In dit handboek wordt niet alleen de visie op kunst in stations beschreven, maar ook de omgang met bestaande kunstwerken én hoe om te gaan met nieuwe opdrachten of verzoeken. Ook staat de rol van de Kunstcommissie en de Stuurgroep Kunst beschreven.

Een nieuw Handboek Groen 31 maart 2021

Begin 2021 verscheen het eerste handboek voor de groene inrichting van het reisdomein. *Het Handboek Groen* gaat

over hagen, bosschages en groene velden. Met het nieuwe handboek bouwen NS, ProRail en Bureau Spoorbouwmeester voort op een rijke groene traditie. Het handboek is de eerste loot van het nieuwe Landschapsplan voor het Spoor.

Een nieuwe visie op licht

15 april 2021

Onlangs publiceerden we het *Handboek Stationsverlichting* dat de nieuwe standaard is voor verlichtingsontwerpen op stations. In dit handboek 'Nieuw Licht op Stations', dat de afgelopen jaren door ProRail en NS is beproefd, wordt licht expliciet ingezet als ontwerpmiddel. Als integraal onderdeel van het totaalontwerp, kunnen kunst- en daglicht een belangrijke bijdrage leveren aan een beter en prettiger station.

Bouwen met de gereedschapskist van Schelling en Leupen

29 oktober 2021

Op 28 oktober 2021 opende het vernieuwde station Amsterdam Amstel. Voortbouwend op het oorspronkelijke, innovatieve ontwerp van architecten Schelling en Leupen uit 1939 zijn de spoorkap en perrongebouwen door Office WINHOV en Gottlieb Paludan hersteld en gerenoveerd. De grandeur van het reizen is terug. Kirsten Hannema

---

Energietransitie, een ruimtelijke opgave van formaat

13 december

De spoorsector levert met zijn infrastructuur een belangrijke bijdrage aan duurzame mobiliteit en kan bovendien stevig inzetten op energietransitie door stroom duurzaam op te wekken met zonne-energiesystemen op eigen terreinen en gebouwen. Dat is een ruimtelijke opgave van formaat waarvoor we onlangs het Handboek Zonnepanelen Spoor publiceerden met uitgangspunten voor landschappelijke inpassing van grondgebonden zonne-energiesystemen.

Landschapsplan voor het Spoor

14 december

Met het *Landschapsplan voor het Spoor* geven ProRail, NS en Bureau Spoorbouwmeester richting aan de vergroening van stations, stationsomgeving en spoorbermen. Hiervoor is nu een drietal handboeken beschikbaar.

Scherp blijven op een goede balans

15 december 2021

Vier jaar was Eric Luiten Spoorbouwmeester. Een bijzondere periode. Niet door COVID-19. En ook niet omdat Luiten de eerste landschapsarchitect was die de functie bekleedde. Nee, vooral vanwege de aanhoudende dynamiek rond het spoor. Duurzaamheid, circulariteit en klimaatadaptatie staan vol op de agenda. "Er staan voor mijn opvolger nog een paar grote stukken taart op tafel. Die zijn lekker, aantrekkelijk en uiterst relevant."

Colofon

Het Jaarbericht 2021 is een uitgave van
Bureau Spoorbouwmeester, juni 2022

www.spoorbeeld.nl

Tekst en inhoud

Marianne Loof, Sabrina Leidelmeijer & Peter Michiel Schaap
Bureau Spoorbouwmeester

Ontwerp

Plan B Creatieve Communicatie, planb.nl

Beeldcreatie cover en hoofdstukopeningen

Plan B Creatieve Communicatie, planb.nl

Beeld, foto's

- Pagina 8, BoschSlabbers, Spoorlijn Zaandam Purmerend door Waterland
- Pagina 10, Jannes Linders, beplanting in het reisdomein
- Pagina 14, Roos Aldershoff, Stationsoutillage perron wachten
- Pagina 15, Gemeente Utrecht, Kunstwerk Lichaam en Geest van Gabriel Lester
- Pagina 21, Jannes Linders, Station Driebergen-Zeist
- Pagina 22, Roos Aldershoff, Stationsoutillage perron wachten
- Pagina 28, Jannes Linders, Station Alkmaar Noord
- Pagina 31, Jannes Linders, Station Den Haag Centraal
- Pagina 36, Jannes Linders, Station Leiden Centraal
- Pagina 39, Jannes Linders, Station Tilburg
- Pagina 42, Roos Aldershoff, Stationsoutillage poefjes
- Pagina 46, Jannes Linders, Landschap en Spoor
- Pagina 49, Jannes Linders, Station Den Haag HS
- Pagina 49, Jannes Linders, Station Den Haag HS

Het Spoorbeeld beschrijft het ontwerp- en vormgevingsbeleid van de spoorsector. Aan de hand van het Spoorbeeld stimuleert Bureau Spoorbouwmeester ruimtelijke kwaliteit, identiteit, beleving en ontwerpqualität op en rondom het spoor. Bureau Spoorbouwmeester is een samenwerkingsverband van ProRail en NS.

